

בינ"ו עמ"י עש"ו

קונטרס

מגיד דבריו ליעקב

רביעאה

שיחות מוסר חיזוק והתעוררות
בענייני עבודת ה'

ומהם שיחות
על סדר פרשיות השבוע

נסדר ונערך משיחות מוסר
שנאמרו במקלות על ידי
הגאון הגדול

רבי יעקב חיים סופר שליט"א
ראש ישיבת 'כף החיים'

בצירוף חידו"ת על הפרשה ועוד

פרשת בחוקותי

ירושלים עיה"ק תובכ"א
תשפ"ב לפ"ק

הלימוד והחיזוק בחוברת
זו מוקדש להצלחה
ברוחניות ובגשמיות
למסייעים בהוצאה לאור

שיחות מוסר אלו הנדפסות בקונטרסי "מגיד דבריו
ליעקב" נסדרו ונערכו מתוך קלטות של שיחות רבינו
שליט"א.

ואם יימצא שגגה וטעות, איתנו תלין משוגתינו.
ובקשתנו שטוחה לפני המעינים הי"ו כי כל שגגה וטעות
יתלו בחסרון דעת העורך, ואנא יודיעני על הטעות.

בתחילת החוברת נדפסת שיחתו של רבינו שליט"א
בחלק השני של החוברת נדפסו חידו"ת על פרשת שבוע,
מחידושיו של רבינו שליט"א על התורה, וחלקם הגדול
רואים לראשונה מכת"י בחוברת זו.

בחלק השלישי של החוברת מצורף קטע מתוך ספר
"שנות חיים" (כת"י) של רבינו שליט"א בענייני אריכות
ימים

בחלק הרביעי של החוברת מצורף מחידו"ת רבינו
שליט"א בסוגיות הנלמדות בדף היומי, או שאר חידו"ת
כפי אשר יכיל הגליון

ניתן להצטרף לרשימת התפוצה לקבלת
הגליונות בדוא"ל:
8542164@gmeil.com

ניתן להשיג את החוברות מידי שבוע מתחילתו בנקודות
המכירה וההפצה של י. בלוי בבתי הכנסת

©

כל הזכויות שמורות

אין לצלם להעתיק לשכפל וכל כיו"ב,
בלא רשות מפורשת בכתב מהמחבר

הערות והארות תיקונים יתקבלו בשמחה,
ובעז"ה יתוקנו במהדורה הבאה

להערות והארות

ניתן לפנות בשעות בין הסדרים
לפלאפון מספר 0548-542-164

פרשת בחוקותי

מפתח העניינים

מוסר ה' אל תמאס ואל תקוץ בתוכחתו / בימים אלו על האדם להזהר יותר מלבוא לידי עבירה / ביאורי המפרשים מזה הכוונה "לידי עבירה" / אי אפשר לקיים את המצוות כראוי בלא לימוד התורה / אם אין עמלים בתורה מגיעים לבסוף לידי כפירה בעיקר / מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו / חובת כל אחד ואחד ללמוד תורה לאחרים / עמל התורה גם בהליכה בדרך / עמלם הנורא של רבותינו בעסק התורה עד התפשטות הגשמייות / הווי גולה למקום תורה - הטורח על התורה הוא חלק מקנינה / אין נכון ללמוד והוא בביתו / כל מצוותיה של תורה אינן שוות לדבר אחד מן התורה / התורה לבדה מאירה לאדם את דרכו לעולם העליון

מפתח חידושי תורה

- א. בענין אם בחוקתי תלכו..... כה
- ב. בענין למען ישראל אבינו..... כו
- ג. בענין אין עבירה מכבה תורה..... כז
- ד. בענין אם בחקתי תלכו ואת מצותי תשמרו..... ל

מפתח מערכות

- גאולה..... לב
- גאונים..... לד
- גומר עלי..... לד
- גזל - בטעם שאין לוקין על לאו דגזל..... לו
- גזל גוי..... לו
- גזל גוי..... מא
- גזל..... מז

מפתח חידושי סוגיות

- א. בענין יומא דעיבא..... מז
- ב. בענין לא יבוא פצוע דכא בקהל ה'..... מז

הלימוד בחוברת זו מוקדש לעילוי נשמות

מסעודה בת חסיבה	אליהו מאיר בן סימי	יפה בת עליה
שמועון בן עליה	יוסף בן אסתר	פיבי בת חסיבה
מסעוד בן אסתר	סימי בת חנה	מרגלית בת סימי
יצחק שלום בן צ'לחה חנה	שולמית בת כחילה רחל	יעקב בן עליה
תנצב"ה		

הלימוד בחוברת זו מוקדש לרפואת
מרדכי בן מורווריד אסנת
מיכל בת אסתר
אל נא רפא נא להם

מוסר ה' אל תמאס ואל תקוץ בתוכחתו

בעזרת ה' יתברך נראה לעיין בכמה הערות בפרשת השבוע, פרשת בחוקותי.

פרשת השבוע מסיימת את ספר ויקרא. הפרשה שלנו היא לא פרשה ארוכה ויש בה שבעים ושמונה פסוקים, אבל יש בה את התוכחה. דרך בני אדם שכשהם שומעים תוכחה הם מפחדים, ובאמת זה דבר טוב שיש פחד, אבל לא מספיק לצאת ידי חובה בפחד גרידא. נצריך לראות שהפחד הזה יוליד תולדות טובות.

החפץ חיים זצ"ל בחיבורו משנה ברורה סוף חלק רביעי (סימן תכ"ו סקט"ו בביאור הלכה), מספר שיש קהילות שכשמגיעים בקריאת התורה לפרשת בחוקותי או פרשת כי תבוא, פרשיות התוכחה, אף אחד לא רוצה לעלות לתורה לקריאת התוכחה, וכל אחד מכבד את חבריו 'בכבוד, בכבוד, תעלה אותה'... ויכול להיות הספר תורה מונח ככה כמה שעות, ואף אחד לא יעלה לתורה. למה?! – מפחדים. ויש מקומות, כך מספר המשנה ברורה שם, שכשמגיעים לפרשה הזו מדלגים אותה... ישר מפרשת בהר קופצים לפרשת במדבר.

מה תועלת יש בלברוח מהפרשה?! זה פתרון של כסיל שסוגר את העינים. ומביא המשנה ברורה את המשל הידוע על אחד שהיה גר בעיר אחת ואמרו לו חבריו, 'שמענו עליך שאתה רוצה ללכת לעיר אחרת'. אמר להם האיש, 'נכון, כך תכננתי'. אמרו לו, 'תזהר בדרךך, כיון שבדרךך הוא יש כל מיני סכנות, גם בורות שאתה יכול ליפול בהם, גם חיות רעות ומזיקות, וכהנה וכהנה'. אמר להם האיש, 'אני לא מפחד. אני אסגור את העינים ואלך, וכך לא יאונה לי כל רע'. ובאמת, כשהוא יסגור את העינים, אז בוודאי שיפול בפי פחת.

כך, אומר המשנה ברורה, הוא מי שמדלג על פרשת בחוקותי. וכי אם תעצום את העינים או תדלג על הפרשה הזו, לא תהיה הפרשה הזו כתובה בתורה במציאות?! ואם אתה מפחד, אדרבה, טוב מאד שאתה מפחד, רק תראה לנצל את הפחד הזה שאכן יצאו ויוולדו ממנו דברים טובים.

על רבינו האריז"ל כתוב שהיה עולה בתורה בקריאת התוכחה. מדוע?! מפני שאדרבה, 'מוסר ה' אל תמאס ואל תקוץ בתוכחתו' (משלי ג, יא), אסור להיות קץ בתוכחה. גם על רבי ישראל מסלנט זצ"ל ספרו שפעם אחת היה באיזה מקום בקריאת התוכחה ואף אחד לא רצה לעלות לתורה, וכשראה שהספר תורה מונח כך בבזיון ואף אחד לא עולה, רץ הוא מהר ועלה לתורה. אמרו לו הגבאים, 'כבוד הרב, זו לא עליה בשבילך... את העליה הזו ניתן למישהו אחר', והוא לא הסכים ומיד בירך את הברכה. הבעל קורא לא רצה לקרוא, והוא קרא בעצמו. למה?! מפני ש'אל תקוץ בתוכחתו', וכל התוכחות האלו נאמרו ב'אם', 'אם בחוקותי תמאסו', 'אם לא תשמעו לי', אבל אם להיפך, תלכו בחוקותי, אז כל הברכות יחולו על ראש ישראל, וכמו שכתוב בתחילת הפרשה.

תמיד דרכנו לדבר על החלק של 'אם בחוקותי תלכו', אבל צריכים פעם להטות לב גם לחלק של 'אם לא תשמעו לי', 'אם בחוקותי תמאסו', ו'אם במשפטי תגלגל נפשכם', ולראות כיצד חלילה מגיעים ואיך מדרדרים למצב נורא שכזה.

בימים אלו על האדם להזהר יותר מלכבד לידי עבירה

אנחנו נמצאים עכשיו בסיום ימי ספירת העומר, והימים הללו הם ימים מקודשים, וכמו שכתבו הקדמונים (הרמב"ן ורבינו בחיי בפרשת אמור) שהימים האלו הם כמו ימי חול המועד. מדוע?! מפני שבימים האלו אבותינו עמדו והתקדשו והכינו את עצמם לקראת מתן תורה, וממ"ט שערי הטומאה שהיו שקועים בהם בזמן יציאתם ממצרים עלו והתעלו על ידי הכנתם, עד שבתוך זמן קצר של חמישים יום הגיעו כולם למדרגה נבואית ושמעו בעצמם את הקב"ה מדבר אליהם, וכמאמר רבותינו (מכות כג) 'אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענו'. תמיד להגיע למדרגת נביא זה הדבר היותר קשה להשגה, כמו שניתן לראות מהתנאים הנצרכים לנבואה שכתב הרמב"ם בהלכות יסודי התורה (פ"א, א), שצריך הנביא להיות אחד כזה שמימינו לא התגבר עליו יצרו ועוד ועוד, ועל אחת כמה וכמה עכשיו שהגיעו מבירא עמיקתא ומדיוטא התחתונה, ולמרות זאת עלו והתעלו בימים האלו עד כדי כך שנעשו כולם נביאים.

ובהיות והימים האלו היו ימי ההכנה למתן תורה לאבותינו בזמן יציאתם ממצרים, קנו הימים האלו בעצמם את התכונה הזו של ההתקדשות והקרבה להקב"ה. ואשרי הזוכה לזה, שהלא כך אמר דוד המלך ע"ה (תהלים עג, כח) 'ואני קרבת אלהים לי טוב', זה הדבר הטוב ביותר שיש, וזו תמיד צריכה להיות השאיפה והמגמה של כל אחד ואחד, לזכות לקרבת אלוקים. יש תנאים ויש דרכים איך להשיג קרבת אלוקים כמו שכותב הרמח"ל במסילת ישרים (פרק ראשון), אבל זהו הדבר הראשון שאסור לנו להסיח דעת ממנו, שהימים האלו ימים גדולים המסוגלים לקרבת ה', וצריכים אנחנו שלא לאבד אותם לריק.

הדבר שהכי מרחיק את האדם מקונו הוא העוון, ובימים האלו צריכים אנחנו להזהר יותר ויותר שלא לבוא לידי עבירה. באמת זה לשון התנא במשנה באבות, (אבות ג, א) 'ואין אתה בא לידי עבירה', מה הכוונה 'לידי עבירה'!!

ביאורי המפרשים מה הכוונה "לידי עבירה"

המפרשים הסבירו בזה שני הסברים. הביאור הראשון, כי לכל עבירה יש גם יד, כלומר, ידיה. כמו שיש כלים שיש להם ידית ואדם יכול להחזיק את הידית גם בלי לגעת בכלי עצמו, כך יש עוונות שיש להם יד ארוכה ויש עוונות שיש להם יד קצרה, אבל

לכולם יש יד. והתנא מזהיר אותנו שלא די בכך שנוזהר מהעבירה עצמה, אלא צריכים אנו להזהר גם מהיד, מהידית של העבירה. כי אם אנחנו נתפוס ביד של העבירה, היא כבר תמשוך אותנו אל גוף העבירה.

פירוש שני אמרו המפרשים, כי 'לידי עבירה' היינו שאם אדם נכשל בעבירה, הרי הוא נתפס בידיים של העבירה ויהיה לו קשה עד מאוד לצאת ממנה, כביכול הוא כבר נתון בידיה.

בפרשה שעברה ראינו מה קורה לאדם שנפל באבק של עבירה. מהו 'אבק עבירה'? רש"י במסכת ערכין (ל:) מפרש ש'אבק עבירה' אינו העבירה ממש, אלא משהו שמסתעף ויוצא מן העבירה. למשל, יש איסורים שנוהגים בשביעית כגון שאסור לזרוע ולקצור וכדומה, ואלו הן גוף האיסור של שביעית, ויש את ה'אבק שביעית', וזה הוא מי שעושה סחורה בפירות שביעית. והוא בא ואומר, 'וכי אני חרשתי, זרעתי או קצרתי וזמרתי?! פלוני עשה את זה. אני רק קונה ממנו את התוצרת ומוכר אותה הלאה לאחרים'. אבל זהו הנקרא 'אבק עבירה'.

ושם התנא מאריך שמי שנכשל בזה ועושה סחורה בפירות שביעית מדרדר והולך. בהתחלה כל העסקים שלו נסוגים אחור, והוא צריך למכור את כל המטלטלין שיש לו בבית כדי להתקיים. אם למד לקח, התבונן למה העסקים שלו פתאום מתמוטטים והוא מבין ש'לא חשיד קודשא בריך הוא דעביד דינא בלא דינא' (ברכות ה:) ואם העסקים שלו קורסים יש לזה סיבה, והוא עושה תשובה - מוטב. ולא, נאלץ למכור גם את הקרקעות. אם עכשיו למד לקח, טוב, ואם לא, יצטרך למכור את בתו. ומי יכול למכור את בתו לאמה?! רק מי שאין לו שוה פרוטה בתוך ביתו, והוא עני ורש בחוסר כל (רמב"ם הלכות עבדים פ"ד ה"ב). אילו היה לו משהו, היה אסור לו למכור את בתו. אחר כך, אם הוא לא למד לקח, הוא מוכר גם את עצמו.

למי הוא מוכר את עצמו ולצורך מה? - לעקר משפחת גר. להיות שמש לעבודה זרה רח"ל. הוא זה שהולך ומושך בפעמונים של הכנסיה, והוא זה שהולך ומצחצח את העבודה זרה. וכל זה למה ומהיכן הגיע?! ממה שנפל באבק עבירה, אבק שביעית. 'אבק' הוא לשון 'אביק ביה', זה מתחבר בו ותופס אותו, וזהו 'לידי עבירה' - על ידי שעבר עבירה ועשה סחורה בפירות שביעית הוא נתפס בידי העבירה וקשה לו לפרוש ממנה, עד שמגיע לידי כך שמשמש לעבודה זרה.

הכלל, על האדם להזהר כבר בהתחלה, להזהר מ'ידי עבירה', ולהזהר מאבק עבירה. מפני שאם אדם נכשל במשהו, הוא יכול להמשיך ולהדרדר עד הדיוטא התחתונה.

אי אפשר לקיים את המצוות כראוי בלא לימוד התורה

וכך אנחנו רואים גם בפרשה שלנו, ואם בחוקות תמאסו ואם במשפטי תגעל נפשכם לבלתי עשות את כל מצוותי להפרכם את בריתי אף אני אעשה זאת לכם וכו'. איך מגיעים לידי

התוכחה האיומה הזו?! - אומר רש"י, אם לא תשמעו לי - להיות עמלים בתורה. הדבר הראשון שבו נפתח כל ההדרדרות הזו, הוא זה - שלא תהיו עמלים בתורה.

מִי שאזניו כרויות ויש לו לב מבין לשמוע את דברי רבותינו, ירגיש שלא כתוב כאן 'אם לא תשמעו לי - להיות לומדים בתורה', אלא 'להיות עמלים בתורה'. מפני שיש שני סוגים של לימוד. יש אחד שיושב ולומד מקופיא ובדרך גרסא בעלמא, ואמנם זה טוב, אבל אין זה מספיק. אנחנו צריכים להשתייך לסוג השני של הלומדים ולהיות עמלים בתורה, ו'עמל' פירושו הוא שאדם עוסק בתורה בתכלית נפשו, ברמ"ח איבריו ושס"ה גידיו, כאשר כל מחשבותיו וכל רעיונותיו תקועים בלימוד התורה וכלשון רש"י ז"ל ברכות (ו): "יגע וטורח להבין טעמו של דבר" ע"ש.

ואם לא תהיו עמלים בתורה, אומרת התורה, מזה תגיעו לידי כך שגם לא תעשו. מפני שכך אמרו רבותינו (קדושין מ:), 'גדול תלמוד שמביא לידי מעשה', אבל אם אדם לא לומד, הגם שבאמת הוא רוצה לקיים תורה ומצוות, מכל מקום אין לו את היכולת לקיים את המצוות מפני שאיננו יודע מה נקראת מצוה ומה עבירה.

לפני כמה ימים נסעתי לכותל המערבי עם נהג אחד, ובדרך הוא נאנח אנחה גדולה ומרה. אמר לי הנהג, 'כבוד הרב, אני רוצה לספר לך מעשה שהיה אתי. בתקופה האחרונה', אמר הנהג, 'ראיתי שהעסקים שלי לא הולכים כהוגן, והתחלתי לפשפש במעשי. אמרתי, דבר ראשון אבדוק את התפילין שלי. הלכתי לסופר וותיק ומומחה שיש לו ידיעה בדברים הללו, ונתתי לו את התפילין. היום הגעתי אליו, מספר הנהג, 'ומיד כשנכנסתי אליו הוא שואל אותי, 'תגיד, כמה זמן אתה מניח את התפילין האלו?!' אמרתי לו, 'שבע שנים'. למה רק שבע שנים?! כי רק מיום שמת אביו הוא התחיל להניח את התפילין של אבא שלו.

שמע את זה הסופר ואמר לו, 'תשמע, אני מצטער לומר לך, אבל לצערי לא קיימת מצות תפילין מימך'. 'נבהלת', אומר הנהג, ושאלתי אותו 'למה?!' והסופר השיב, 'הפרשיות של תפילין של יד היו מונחות בשל ראש, ואלו של ראש היו מונחות בתוך התפילין של יד'. לכן נאנח הנהג והצטער, על שהתברר לו ששבע שנים הניח תפילין פסולות.

לו היה יודע הנהג שצריך לבדוק את התפילין והיה מיד שולח את התפילין של אבא שלו לבדיקה, לא היה נכשל. כיוצא בזה פעם הייתי באיזה מקום וראיתי אחד שמניח תפילין דרבינו תם, ושמחתי מאד לראות שמניח רבינו תם, אבל התפלאתי לראות את סדר הנחת התפילין שלו. למה?! כיון שלא הוציא את התפילין מתוך הבית, אלא הניח אותם על הראש שלו ביחד עם הקופסה הגדולה שמלפפת את כל התפילין... מה פירוש הדבר?! שהוא לא למד. אמנם הוא הניח תפילין של רבינו תם, ובשלחן ערוך כתוב (אורח חיים סימן ל"ד ס"ב) שרק אנשים יראי שמים ומורמים מעם מניחים, אבל זה לא מספיק. צריך גם ללמוד הלכות תפילין קודם לכן... אם לא לומדים, אין אפשרות לקיים כדבעי.

אם אין עמלים בתורה מגיעים לבסוף לידי כפירה בעיקר

הוא שאומר כאן רש"י, אם לא למדת, גם לא תקיים. וממשיכה התורה לפרש את סדר ההדרדרות של אחד כזה שבא 'לידי עבירה' עד היכן מגיע, 'ואם בחוקותי תמאסו', הוא מואס באחרים העושים, כפירוש רש"י. לא די שהוא עצמו לא לומד ולא עושה, אלא עוד זאת שכשהוא רואה אחרים שעושים ומקיימים מצוות זה מפריע לו. הוא קץ בזה וזה מאוס בעיניו 'למה הם עושים את זה?!' 'למה הם מקיימים מצוה פלונית, ומה תועלת יש בה?!' וכיוצא.

פעם הייתי אצל מישוהו שלא שייך כל כך למחנה שלנו, והוא אמר לי 'כבוד הרב, אני רוצה לשאול אותך שאלה'. שאלתי אותו במה הענין, והוא שואל אותי, 'תגיד לי, למה יש כל כך הרבה ישיבות?! למה לא עשו ולא הסתפקו בישיבה אחת כללית לכולם?!'... זה מה שמציק לו וטורד את מנוחתו, למה יש עוד ועוד תלמודי תורה, עוד ועוד ישיבות ועוד ועוד מקומות של תורה. זה הגדר הזה שכותבת כאן התורה, 'ואם בחוקותי תמאסו', הוא מואס באחרים העושים, וזה מפריע לו שאחרים מקיימים תורה ומצוות.

ההדרדרות לא נעצרת כאן וממשיכה הלאה, 'ומשפטי תגעל נפשכם' - שונא החכמים, ושנאת החכמים היא העוון הגרוע מן הכל. הרמב"ם בהלכות תלמוד תורה (פ"ו, יא) כותב שזה מה שגרם לחורבן ירושלים, שהיו מלעיבים במלאכי האלוקים - אלו תלמידי חכמים כדרשת הגמרא במסכת שבת (ק"ט:). למה הוא שונא אותם?! כיון שהוא חושב שהם הלוחמים נגדו ומהם יוצא לו כל הרעות. ואחר כך השנאה הזו לא דיה שהיא שוכנת אצלו רק בלב, אלא אף יוצאת החוצה ומתורגמת לעשייה בשטח, 'לבלתי עשות', מונע את האחרים מלעשות. לא די שהוא לא עושה בעצמו מצוות ואף שונא את החכמים, אלא הוא גם עומד ביד חזקה ובזרוע נטויה ומונע אחרים מלעשות.

'את כל מצוותי, כופר שלא ציוויתם, לכך נאמר 'את כל מצוותי' ולא נאמר 'את כל המצוות'. כאן הוא כבר כופר במצוות ואומר 'לא צריכים בכלל מצוות, הם לא יצאו מפי הגבורה', רח"ל. ואחר כך: **'להפר את בריתי'** וזו המדרגה החמורה ביותר שהוא **כופר בעיקר** וכופר בבואר יתברך שמו. ורש"י חוזר על כל שבעת העבירות: הרי שבע עבירות שהראשונה גוררת השניה, לא למד, ולא עשה, מואס באחרים העושים, שונא את החכמים, מונע את האחרים מלעשות, כופר במצוות, וכופר בעיקר. וממה כל זה התחיל?! ממה שלא למד, ומאן דרחיק מאורייתא ארחיק מקב"ה כלשון הזה"ק ח"ג (דכ"א ע"א ודפ"ט ע"ב ע"ש).

אנחנו מוכרחים להתחזק בענין הזה של לימוד התורה, ובלמוד כזה שהוא בגדר 'עמלות בתורה'. והמצוה הזו לא נתנה לשכבה מסוימת של כלל ישראל, והיא לא שייכת רק לרבנים, ראשי ישיבות, גאונים צדיקים או אדמו"רים. כולנו עמדנו למרגלות הר סיני וכולנו

הצטוונו בתרי"ג מצוות, וכולנו הצטוונו בעמל התורה. מה יאמר לך אדם?! - 'מצטער, אבל אני לא יודע. לא יודע איך ללמוד ולא יודע איך להיות עמל בתורה'. תשובתו בציודו, 'הבא להטהר מסייעין בידו', ו'אדם מקדש עצמו מעט מקדשין אותו הרבה' (יומא לט.), יש סיוע מן השמים לכל מי שרוצה להתעלות ואם תכנס ותקבע את עצמך בבית המדרש ותלמד, סוף שיפתחו לך שערי אורה ותזכה לעמלות התורה, חשקת התורה והבנת התורה. וגם מי שהוא בדיוטא התחתונה, הרי באמצעות התורה הוא יכול לעלות ולהתעלות עד אין גבול, כמו שהיה בזמן אבותינו שכשיצאו ממצרים היו שקועים במ"ט שערי טומאה, ועל ידי ההכנה לקבלת התורה הגיעו למדרגת הנבואה.

אבל אם אדם ישתמט מהלימוד, ידע נאמנה שזה לא ייעצר כאן שאיננו לומד, אלא יהיה זה הפתח לכל ההדרדרות הנוראה שתבוא בהמשך, וכמו שאנחנו רואים כאן בפרשה שאם אדם לא עמל בתורה, סופו שמגיע לידי כפירה בעיקר.

מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו

זהו שאומר הוזהר הקדוש (פרשת אמור פט:), **מאן דרחיק מאורייתא רחיק מקודשא בריך הוא ומאן דקריב לאורייתא קריב לקודשא בריך הוא בהדיה**. מי שעמל בתורה הרי הוא דבוק בה' יתברך, אך מי שרחוק מהתורה חלילה, רחוק מכל מדה טובה.

לכן הפרשה הזו, פרשת בחוקותי, חלה בימי הספירה, קרוב לחג השבועות. לידע ולהודיע שהכל תלוי בעמל התורה. אם יש לך את עמל התורה הרי אתה זוכה לכל הברכות כולם, ואם לא - ראה עד היכן אדם יכול להגיע. ובאמת צאו וראו, שאם אתה רואה אדם שנמצא בשפל המדרגה, לכשתחקור ותדרוש תמצא שאין בו תורה, ומשם זה נובע.

הגמרא (שבת כב.) דורשת על הבור שזרקו לשם את יוסף 'והבור ריק אין בו מים', 'מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו'. פשט המאמר ידוע, אבל בעלי המוסר רמזו בדברי הגמרא עוד, כי ידוע שאין מים אלא תורה, כמו שצועק הנביא ישעיה 'הוי כל צמא לכו למים' והכוונה לתורה כמו שאמרו בגמרא בבבא קמא (פב.), ומדוע נמשלה תורה למים?! מפני שכמו שאדם לא יכול להתקיים בלי מים כך אינו יכול להתקיים בלי התורה. ועל זה אמרו רבותינו, 'מים אין בו', אם אתה רואה אחד שאין בו את המים, אין בו את התורה, בהכרח שיש בו משהו אחר. מה יש בו?! - נחשים ועקרבים יש בו.

"כולהו גופי דרופתקא נינהו" (סנהדרין צט:), כל הגופות הם תיקים ונרתיקים, ואין מציאות כזו שאדם יהיה ריק בלי שום דבר. אם אין באדם את התורה, בהכרח שיהיו בו נחשים ועקרבים, מידות רעות ותאוות וכל מיני מרעין בישין. וזהו דבר שכל אחד יכול לבדוק ולהוכיח בו. ואין הכוונה לבדוק אצל השני ולתלות ש'אכן כן, זה מתאים על פלוני שאין בו

מים אבל יש בו נחשים ועקרבים'... אלא כל אחד יכול לבדוק ולראות את זה בעצמו, שאם אין בו תורה, בהכרח שיהיו בו דברים אחרים, נחשים ועקרבים.

ואם אכן זוכים אנחנו להיות עמלים בתורה, נותנת לנו התורה ברכות רבות. 'אם בחוקותי תלכו ואת מצוותי תשמרו ועשיתם אותם', ודרשו אל תקרי אותם אלא אתם, 'ועשיתם אתם', כי האדם עצמו נבנה בכח התורה. 'ונתתי גשמיכם בעתם ונתנה הארץ יבולה ועץ השדה יתן פריו', כל עניני הגשמיות יהיו מתוקנים וטובים, והברכות האלו כוללות גם ברכות רוחניות כידוע. 'ונתתי שלום בארץ ושכבתם ואין מחיר ודבר רע', ועוד ועוד ברכות רבות ועצומות. ממה הכל מתחיל?! מ'אם בחוקותי תלכו', וכמו שפירש רש"י, 'יכול זה קיום המצוות?! כשהוא אומר את מצוותי תשמרו הרי קיום המצוות אמור, הא מה אני מקיים אם בחוקותי תלכו שתהיו עמלים בתורה. על ידי העמל בתורה מתגלגלים ובאים כל הברכות האלו. וכמו שהזכרנו, 'עמלות בתורה' פירושה עסק התורה בכל מצב ובכל זמן באהבה ובחשק, כמו שאדם מתעסק עם שאר עסקיו. ומי שזוכה להיות עמל בתורה מגיע לדרגה הזו שלא מעניין אותו שום דבר מהבלי העולם ואין לו דבר בעולמו מלבד עסק התורה, ומגיע לידי התפשטות הגשמיות.

חובת כל אחד ואחד ללמוד תורה לאחרים

רבינו האור החיים הקדוש זצ"ל בפרשה שלנו מאריך לבאר את המקרא הזה של 'אם בחוקותי תלכו' בארבעים ושנים אופנים ופירושים. למה רק כאן האריך כל כך?! באמת בכל מקום יכל לכתוב ארבעים ושנים פירושים, אבל כשהגיע לפרשה שלנו, לעניני עמלות התורה, לא יכל עוד להתאפק ונפרץ עוזו נוראותיו בתורה וכתב את ארבעים ושנים הפירושים שלפנינו.

לא נספיק עכשיו ללמוד את כל ארבעים ושנים הפירושים של האור החיים, אבל נראה מעט מדבריו ונקח מהם לקח ומוסר השכל.

וכך לשונו של האור החיים: צריך האדם בקיום מצוות התורה שני דברים, כשאדם בא לגשת לעסק התורה צריך שיהיו בו שני דברים, הדבר הראשון ללמוד לעצמו, והשני ללמוד לאחרים. ובאמת דברי האור החיים הם דברי הרמב"ם שכותב בהלכות תלמוד תורה שבמצות תלמוד תורה יש שני חלקים, החלק הראשון הוא ללמוד תורה וללמדה, והשני הוא לכבד מלמדיה ויודעיה. וכן כתב הרמב"ם (הלכות חגיגה פ"ב, א) שכל המצווה ללמוד מצווה ללמוד, וכך אומר הפסוק 'ולמדתם אותם את בניכם לדבר בם'. ולכן, אומר האור החיים הקדוש, הפסוק אומר בלשון רבים 'אם בחוקותי תלכו' ולא אומר בלשון יחיד 'אם בחוקי תלכו', כיון שיש כאן את שני החלקים ללמוד וללמד. ואחרי זה צריכים לשמור ולעשות וכאמרו ואת מצוותי תשמרו ועשיתם אותם.

כשמדברים על הענין הזה של לימוד התורה לאחרים, צריך לעזור על טעות קטנה שיש בלב הבריות. יש הרבה שאומרים, 'נכון שצריכים ללמוד ולהרביץ תורה בקרב ישראל, אבל מי צריך ללמוד? – בוודאי שלא אני. הלוואי שהקב"ה יעזור לי ללמוד בעצמי, ואחרי זה אני גם ילמד'. וזה לא נכון, וכיום בדור שלנו כולם מצווים ללמוד תורה. אינני אומר שכל אחד צריך לפתוח ולייסד שיעור גדול, הגם שבאמת מי שיכול לעשות כן אשריו, אבל עדיין כל אחד יש בכוחו לפזר תורה ולהרבות תורה, וזה דבר שכל אחד ואחד צריך לעשות.

רבינו הגדול הסטייפלער זצ"ל היה אומר שכל אחד ואחד צריך שיהיו לו בכיס כמה וכמה דברי תורה ודרשות, כגון דרשה למילה, דרשה לבר מצוה, דרשה לחתן או חלילה לעת צרה לבית האבל, וכיוצא בזה. למה?! כיון שלפעמים באים אנשים לסעודת חתן, והלא לסעודה כולם באים כידוע וכמפורסם... ויושבים ואוכלים, שהרי יש מצוה לאכול מסעודת חתן... ומה עם המצוה להגיד דברי תורה?! מהמצוה הזו כולם מושכים את ידיהם. ומה יהיה עכשיו?! אם אתה לא תתחיל בדברי תורה, ידברו כאן דברים בטלים. יתחילו בעניני מזג האוויר ויגמרו בלשון הרע רח"ל. וזהו דבר בדוק ומנוסה, שאחד יגיד בהתחלה 'אוף, כמה חם היום', ואחרי זה ימשכו מזה לבוא ולדבר גם על פלוני ועל אלמוני, וכך זה כשאין תורה, מיד היצר הרע מוצא לו פתח לבוא. אבל אם אתה נמצא שם ויש לך דרשה מוכנה, ואין הכוונה לדרשה של שעה וחצי שכולם ירדמו אלא לדרשה של חמש דקות או עשר דקות, ואתה תפתח ותאמר את הדרשה הזו בדברי תורה, תראה דבר פלא איך שהתורה תדליק את לבכם של כל הנוכחים. אתה תאמר משהו אחד, ואחר יגיד 'גם לי יש משהו להוסיף על זה' וכיוצא, וכך בסוף תהיה כל השיחה שיחה של דברי תורה.

כך אמר רבינו הסטייפלער, וזה גם אופן של 'ללמד תורה'. וגם אם ברגע הראשון יש לאדם אימתא דציבורא, אחרי כמה רגעים זה יעבור וכל דברי התורה שיאמרו שם יזקפו לזכותו ויראה פרי טוב בעמלו. (וראה באריכות בספר פלא יועץ ערך מזכה), והוא שאמרנו, כי על כל אחד ואחד מוטלת החובה ללמוד ולכלל אחד יש את היכולת ללמד באופנים שונים. היום האוזן כרויה ואנשים שמחים לשמוע דברי תורה, רק אנחנו צריכים לשים לב לדבר הזה, להכין דברי תורה ולומר אותם בזמן המתאים.

אני מכיר בעל תשובה אחד הי"ו שהיה גר בחוץ לארץ באחת ממדינות אירופה, וכל חייו גדל בין הגויים ואף למד בבית ספר של המסיון. לא היתה לו שום ידיעה בתורה, ואך בקושי ידע שהוא יהודי. עלה לארץ ישראל והלך לצבא והסתובב בכל מיני מקומות, עד שיום אחד קיבל הארה מן השמים והתחיל להתקרב לתורה. איך היתה צורת ההתקרבות שלו בתחילה?! בהתחלה הוא לא היה מקיים מצוות, אבל רצה כל הזמן ללמוד תלמוד בבלי, וזו היתה השאיפה שלו תמיד, ללמוד את הש"ס.

הוא בקושי ידע עברית, על אחת כמה וכמה שלא ידע ארמית. מה עשה?! לקח כמה מילונים. לקח מילון אחד ארמי עברי, ואחרי שתרגם ופירש את המילה הארמית לעברית, לקח מילון עברית – צרפתית, כדי שיוכל להבין את זה לשפתו. כך עשה לבדו ועמל לפרש את המילים של הגמרא, והלא זה עצמו עמל נורא. ואנחנו יודעים שלא מספיק להבין את הפירוש של המילים, אלא צריך גם לדעת איך לקרוא נכון את הגמרא. אחרת, הוא יוכל לקרוא את הקושיא והתירוץ של הגמרא במשפט אחד ובחדא מחתא, ועכשיו הוא מחפש איפה התירוץ... הוא מתפלא איך יתכן שרב אשי השמיט את התירוץ... צריך להבין איך לקרוא נכון את הגמרא, ואין צריך לומר שצריך גם להבין את מהלך הסוגיא וכו'.

כך הוא התחיל, בכוחות עצמו. והיום, אחרי שטרח ויגע?! הוא כבר נמצא במדרגה ובמעלה גבוהה. ובעל התשובה הזה סיפר לי מעשה שהיה אתו. אחרי שהוא כבר התקרב לדרך התורה ואף התחיל לקיים מצוות, לבש ציצית הניח תפילין ושמר שבת, נקרא מעת לעת למילואים. הגעתי לצבא למילואים, סיפר לי אותו אחד, וכשראו אותי החברים התפלאו, 'פנים חדשות באו לכאן'... לא הכירו אותי ככה. פתאום יש לי זקן, יש לי פאות ויש לי ציצית. אמרו לי, 'אוהו, חזרת בתשובה ונעשית רב בישראל!' אמרתי להם, 'מה פתאום נעשיתי רב, אני בקושי מתחיל'. אבל הם אמרו, 'לא לא, אתה רב ואתה צריך עכשיו להגיד לנו שיעור'... מה יכלתי לעשות?! אני עצמי בקושי ידעתי כלום, סיפר לי היהודי. אמרתי להם, 'אומר לכם משהו שאני יכול להגיד לכם לפי ערכי'. היו אתי שם שני ספרים שלקחתי עמדי. ספר 'מעם לוועז', וספר משניות עם ניקוד ופירוש הברטנורא. הקראתי להם מספר מעם לוועז ומהמשניות ופירוש הברטנורא, והיו יושבים שם החיילים ושומעים ממני בצמאון את דברי התורה כמושה מפי הגבורה עד חצי הלילה.

כך סיפר לי בעל התשובה הזה, ולמדנו מזה מוסר השכל נורא. אל לך לומר 'מי אני', 'מה אני' ו'מה כוחי', וכאלו תירוצים. קח אתך ספר ותקריא ותדבר בדברי תורה. הרבה פעמים האנשים צמאים לתורה ומצפים ומחכים למילה שלך. והוא מה שאומר האור החיים הקדוש 'אם בחוקותי תלכו' לשון רבים, כולם בגדר המצוה הזו ללמוד וללמד, לפזר תורה ולהרבות תורה.

אם אדם רוצה לעשות נסיון, הוא יכול לעשות אותו בתוך הבית שלו. בליל שבת בסעודה, אל תכבד אחרים ואל תאמר לבן שלך או לחתן שלך 'בכבוד, תגיד דבר תורה על הפרשה', אלא תתחיל אתה. ואם קשה לך, תפתח חומש עם איזה מפרש ותקרא ממנו, וכך לאט לאט תקנה בעצמך את ההרגל ללמוד תורה, עד שהוא יעשה לך טבע שני. אבל איננו פטורים מזה, ולפעמים אפילו אדם שאומר למישהו דבר תורה אחד בדרך אקראי, אין לו מושג עד היכן הדברים מתגלגלים ובאים ואלו תוצאות טובות יהיו לזה.

עמל התורה גם בהליכה בדרך

עוד מוסיף האור החיים, וטעם 'הליכה' לומר שצריך לעסוק בתורה אפילו בהליכתו בדרך, על דרך אמרו 'ובלכתך בדרך' ובאהבתה ישגה תמיד. וכך היה מנהגם של אבותינו ואבות אבותינו שלא היו פוסקים מן התורה בשביל שום דבר שבעולם, וגם בעת הליכתם היו ממשיכים ללמוד.

בירושלמי במסכת ברכות (פ"ה ה"א) מסופר על ריש לקיש שהיה עוסק בתורה עד התפשטות הגשמיזם מכל וכל, ומעשה שהיה עוסק בתורה בעמל וביגיעה, עד שביום שבת קודש יצא חוץ לתחום. הוא חשב שהוא עודנו בישיבה בטבריה ועוסק שם בסוגיא, אבל מתוך עמלו הנורא בתורה לא שם לב ויצא תוך כדי עמלו בתורה, חוץ לתחום. איך זה קרה?! 'באהבתה תשגה תמיד'. כל כלי הדעת וכל כולו היה תפוס ומונח רק בדבר אחד, בלימוד התורה.

כך היה בדורות שלפנים אצל רבותינו התנאים והאמוראים, וכך היה במשך כל הדורות כולם עד הדור שלנו, שהיו גדולי ישראל עמלים בתורה ביגיעה עצומה גם בהליכתם בדרך וגם בזמן שאכלו, ובכל רגע עסקו בתורה ולא שמו לב לכל מה שמתרחש סביבם.

עמלם הנורא של רבותינו בעסק התורה עד התפשטות הגשמיזם

דודי מרן הגאון ראש הישיבה רבי יהודה צדקה זצ"ל סיפר לי שהוא שמע על הגאון הצדיק רבי הירש מיכל בעל ציץ הקדש, שפעם בשנה היה יוצא אל מחוץ לירושלים, למוצא.

א. הוא היה איש אלוקים קדוש ונורא ויש על חסידותו וקדושתו הרבה עובדות נפלאות, ונפטר לפני כשמונים שנה. מלבד היציאה הזו בערב פסח למוצא, היתה לרבי הירש מיכל הקפדה תמיד שלא לצאת מירושלים העתיקה, בין החומות. למה?! כיון שירושלים בין החומות יש בה קדושה יתירה, ולא רצה רבי הירש לצאת ממנה ולהפסיד את מקום הקדושה.

פעם אחת הגיע הקיסר הגרמני לביקור, ורבי הירש מיכל הסתפק אם לצאת מירושלים בין החומות כדי לראות את הקיסר שהרי מצד אחד הגמרא אומרת (ברכות יט:) 'לעולם ירוץ אדם לקראת מלכי עכו"ם שאם יזכה יבחין בין כבודם לבין כבודם של מלכי ישראל לעתיד לבוא', אבל מצד שני לא רצה לוותר על ההנהגה שלו שלא לצאת אל מחוץ לחומות.

היה נבון רבי הירש מיכל והתלבט איזה ענין עדיף. והנה, באותו הזמן שהיה שרוי בספיקות הללו, הלך בדרכו ונתקל במשהו, נפל ארצה ושבר את הרגל. כשהרימו אותו ראו איך שהוא שמח ומחייך. שאלו אותו, 'כבוד הרב, על מה אתה שש ושמח?!' אמר להם, 'על שנפשט לי הספק'... גם אם אני ארצה לצאת עכשיו אני לא יכול, שהרי נשברה לי הרגל ואני מוכרח לשכב במיטה... אחר שהיה נשבר

מתי? – בערב פסח. אז היתה מבשילה התבואה, והיה מגיע רבי הירש מיכל לקצור את התבואה בשביל עשיית המצות, וכמו שכתוב על הרא"ש שהיה עושה את הכל בעצמו. שנה אחת הגיע הזמן הזה שצריכים היו לצאת למוצא לקצור את התבואה, הרכיבו את רבי הירש מיכל על החמור והוליכו אותו למוצא.

הגיעו לשם, והנה להפתעתם הרב נשאר לשבת על החמור, לא קם, לא נע ולא זע. אמרו לו, 'כבוד הרב, כבר הגענו, למה אתה לא בא?!' והוא שואל אותם 'הגענו? לאן הגענו?!' אמרו לו בפליאה, 'הגענו כבר למוצא בשביל קצירת החיטה, הרי בשביל זה הלכנו עד הנה! למה הרב לא קם?!' או אז ננער רבי הירש מיכל ואמר להם, 'נכון, נכון, מיד אני מגיע'...

נתאר לעצמנו מה זה. אדם רוכב על חמור מירושלים ועד מוצא, ואז הדרכים לא היו סלולות כמו שהם היום וכל הדרך החמור עושה אחת למעלה ושבע למטה... ועדיין הרב לא ידע איפה שהוא נמצא עד שהעירו אותו ואמרו לו, 'רבינו, כבר הגענו למוצא'. איך זה שלא שם לב למה שקורה אתו?! כיון שהיה כל כולו מונח בלימוד. בין כשהוא בבית ובין כשהוא רוכב על החמור, הוא שקוע בעסק התורה ולא שת לבו למה שמתרחש סביבו.

זהו עמל התורה שהיו עמלים בו אבותינו ורבנותינו. סיפר לי אחד מחכמי ירושלים על הגאון בעל ה'אמרי בינה' שהיה מגאוני ירושלים המפורסמים, שפעם נסע על החמור לקבר רחל, ובדרך ראו איך שהוא דופק ומכה על הראש של החמור. התפלאו ואמרו לו, 'כבוד הרב, מה קרה?!' אמר להם האמרי בינה, 'הרי זה פלא! איך הוא לא יודע ירושלמי?!'... אמרו לו, 'כבוד הרב, מה אתה רוצה, הרי הוא חמור'... אמר להם האמרי בינה, 'בוודאי שהוא חמור, אם הוא לא יודע ירושלמי בטח שהוא חמור'...

מה פירוש הדבר?! הוא חשב בלימוד כל הנסיעה ותיאר שיש משהו שנמצא כאן ומדבר אתו, וכשראה שהוא מביא לו ירושלמי והשני לא מגיב ולא עונה לו כלום, הבין שבעל כרחך אין זה כי אם חמור, אחד שלא יודע ירושלמי... ולכן הכה על ראשו. אותנו זה מצחיק, אבל זה מה שאומר האור החיים הקדוש, שלכן אומרת התורה 'אם בחוקותי תלכו', לרמוז שצריך האדם להיות עמל בתורה אפילו בהליכתו על דרך אמרו ובלכתך בדרך ובאהבתה תשגה תמיד. 'תשגה' הוא מלשון טעות כמו שמפרשים הראשונים (עיין השגות הראב"ד הלכות תשובה פ"י ה"ו, ושם במגדל עוז), לשון 'שגיון', כי באמת זה יכול להראות לאנשים כדבר מוזר, אבל זהו מה שהתורה מבקשת מאתנו, שנהיה עמלים בתורה עד אופן כזה שברוב אהבתנו

לו הרגל היה עושה קינות, אבל הוא היה שמח בכך שנפשט לו הספק איזו מצוה לשקול ולהעריך שעדיפה מהשניה, היציאה לראות את הקיסר או ההשארות בתוך חומות ירושלים.

את התורה 'נשגה באהבתה', נתפשט מן הגשמיים ולא נשים לב לשום דבר מלבד העסק והעמל בה.

ספרו על רבה של ירושלים הגאון רבי שמואל סלנט זצ"ל, שפעם אחת נכנס אליו אחד מחכמי ירושלים כשהוא בוכה. אותו חכם היה ידוע שהוא מופלג בהתמדת התורה ובלהיטות התורה, כלשון הירושלמי במסכת מועד קטן (פ"ג ה"ה) 'אם הוא להוט אחר דברי תורה', וזהו גדר של מי שלא מסוגל בלי התורה, התורה בוערת בו כאש בעצמותיו והיא מה שנותנת לו חיות. החכם הזה נתקיים בו דברי הירושלמי האלו והיה כל ימיו להוט אחרי עסק התורה, והנה הוא נכנס לביתו של רבי שמואל כשדמעתו על לחיו.

הזדעזע רבי שמואל לראות את התלמיד חכם המופלג הזה בוכה ושאל אותו, 'מה קרה'?! אמר לו החכם, 'כבוד הרב, תציל אותי!' אמר לו רבי שמואל, 'מה קרה'?! אמר לו החכם, 'היום עשיתי עוון גדול'. מה העוון?! - 'אכלתי ולא בירכתי ברכת המזון'. ובאמת זה דבר גדול, שהרי ביטול מצות עשה זה לא דבר של מה בכך. וכך יושב אותו חכם בביתו של רבי שמואל, ובוכה על שלא בירך ברכת המזון אחרי אכילתו.

רבי שמואל שהכיר היטב את החכם הזה, פנה ואמר לו, 'שמעני ידידי, לך לבית, ואל תדאג. הכל בסדר'. אותו חכם התפלא, 'מה זאת אומרת הכל בסדר? וכי ברכת המזון מילתא זוטרתא היא'?! והרב שב ומרגיע אותו, 'אל תדאג, עלי ועל צווארי שהכל בסדר ולא עשית שום עוון'. התפלא עוד יותר החכם הזה ואמר לו, 'איך הרב אומר דבר כזה'?! אמר לו רבי שמואל, 'תלך לבית שלך, והדבר הראשון שתעשה כשתכנס לבית, גש למטבח ותמצא שכל הארוחה שלך עדיין מחכה לך על השולחן'... אותו חכם השתומם על הדברים אבל כיון שהרב אמר לעשות כן מצוה לשמוע דברי חכמים, רץ אל הבית ונגש למטבח, והנה אכן הוא מוצא את כל הארוחה מחכה לו על השולחן, הלחם, הסלט, וכל שאר דברי המאכל.

מה התברר?! התברר שהוא בכלל לא אכל. הוא היה נדמה לו שאכל ולכן עשה את החשבון, הרי אכלתי וברכת המזון לא בירכתי, והתחיל לבכות. אבל באמת הוא בכלל לא אכל... התקיים אצלו הענין הזה של 'באהבתה תשגה תמיד' והיה מנותק מכל עניני העולם הזה. אצלנו אם כבר, זה קיים בהיפך, שאנחנו זוכרים לאכול ושוכחים לברך... אבל אצלו, לפי שהיה מנותק מן הגשמיים ורק עסק התורה תפס את דעתו, את האכילה הוא חשב שכבר אכל ורק את הברכה חשב שלא בירך, ועל זה בכה והתמרמר.

אלו הם דרגות, אבל אין פטור מזה, כדברי האור החיים הקדוש. כל אחד ואחד שיתאמץ בעמל התורה יכול להגיע לידי המעלה הזו ולהיות 'להוט אחר דברי תורה', אם יתמיד בלימוד התורה עוד ועוד.

הווי גולה למקום תורה - הטורה על התורה הוא חלק מקנינה

זהו ביאור אחד. עוד ביאור מבאר האור החיים הקדוש, 'אם בחוקותי תלכו' על דרך אמרם ז"ל (אבות פ"ד) הווי גולה למקום תורה. זהו אחד מקניני התורה להיות גולה למקום תורה, וכך נהגו אבותינו מקדמת דנא, וכמו שאנחנו רואים בגמרא שמיד אחרי שהיו מחתנים את הבן היו שולחים אותו ללמוד בישיבה. ולא ליום, לא ליומים וגם לא לחודש, אלא לכמה וכמה שנים רצופות.

וכך מספרת הגמרא על רבי יהודה הנשיא נשיא ישראל שחיתן את בנו, ומיד אחרי החתונה שלח אותו לישיבה שילמד. כמה שנים הלך לישיבה?! - שנים עשרה שנה. אחר היה אומר, 'רגע, הרי זה חתן בן שנתו! שישב כאן קצת ואחר כך ילך', אבל רבי יהודה הנשיא שלח אותו מיד למקום תורה. ולכאורה אין זה מובן, הלא רבי יהודה הנשיא היתה לו ישיבה כמבואר בגמרא במסכת נדה (יד:), ומה חסרון יש שהבן ישאר כאן וילמד בישיבה של אביו?! למה שלח אותו רבי יהודה הנשיא למקום רחוק?!

אלא, שזה עצמו אחד מקניני התורה, הגלות וצער הגלות. כשאמרו רבותינו 'הוי גולה למקום תורה' היינו שהגלות עצמה למקום התורה יש בה ענין גדול, לפי שהגלות היא קשה ויש בה טורח מרובה וכמו שאומרת הגמרא שגלות מכפרת על העוון (ברכות נ:), ועל כרחך זהו מכיון שיש בגלות צער גדול. בשביל לקנות את התורה, צריך מאמץ, צער וטורח.

וכך מספרת הגמרא (כתובות סג.) גם על רבא, שכאשר בנו התחתן שלח אותו ללמוד בישיבה שש שנים. בשנה השלישית, אחרי שלש שנים שישב הבן של רבא ועסק בתורה, הגיע ערב יום הכיפורים, וביקש בנו של רבא ללכת לבית. הרי ערב יום כיפור זהו בלאו הכי יום שלא לומדים בו תורה, וכמו שכתוב בגמרא (פסחים קט.) שרבי עקיבא היה שולח את התלמידים בשני ימים בשנה לביתם. מתי?! בערב פסח בשביל שירדימו את הילדים בערב החג שלא יישנו בלילה, ובערב יום כיפור בשביל קיום מצוות היום לאכול ולשתות. ואם כן, אמר בנו של רבא, אם ממילא לא לומדים היום בישיבה, אלך לבית. הלא כבר שלש שנים שלא ראיתי את אשתי ואת הילדים שלי!

חזר הבן של רבא לבית. רבא שמע על זה, לקח מקל ויצא לקראתו... זו היא קבלת הפנים שעשה לו... התחילו להתווכח, ואדהכי והכי, אומרת הגמרא, נטרדו ולא אכלו סעודה המפסקת באותו יום. ולמה כל זה?! כיון שרבא אומר לבנו, מה זה ששבת לביתך? הלא זהו ביטול תורה! 'הווי גולה למקום תורה', לך ותחזור לישיבה. אחר היה אומר, 'אבא, כבר שלש שנים שאני בישיבה, מנותק מאשתי ומהמשפחה שלי. ומתי הגעתי?! בערב יום כיפור, ובכל מקרה הלא לא אהיה כמעט בבית שהרי נמצאים ביום כיפור בבית הכנסת כל היום בבכיות ובתחנונים, ולא אהיה בבית אלא כמה דקות, ואחרי זה אחזור מיד לישיבה! ככה

אתה מגרש אותי?! אבל אנו רואים שכן. רבא יוצא לקראתו עם כלי זיין ומגרש אותו, מפני שהתורה צריכה גלות, ורק באופן הזה נקנית התורה.

וכך הכלל בדינו, שכל כמה שאדם מוותר משלו לכבודה של תורה, כך הוא יקנה את התורה. זהו הטעם למה מיעוט שינה ומיעוט אכילה מביא הצלחה בתורה, כי מכיון שאדם מוותר משלו לכבוד התורה, הוא זוכה לקנין התורה. וזהו גם הענין של הגלות למקום תורה וכמו שדורש האור החיים הקדוש, אם בחוקותי תלכו, שצריך האדם לכתת את רגליו ממקום למקום ללמוד תורה. **צא ולמד**, אומר האור החיים, מדבריהם ז"ל בגמרא כי כולם היו גולים ללמוד.

ויש, מביא האור החיים את דברי התלמוד, שהיה הולך ששה חדשים והיה חוזר כמו כן ששה חדשים לעסוק יום אחד בתורה וקרו ליה 'בר בי רב דחד יומא'. כך מספרת הגמרא במסכת חגיגה (ה): על רב אידי שהמרחק בין ביתו לישיבה היה מרחק הליכה של ששה חודשים, והיה הולך את הדרך הזו משך ששה חודשים ללמוד בישיבה יום אחד, חוזר לבית במשך ששה חודשים ואומר להם שלום, ושוב יוצא לדרכו אל הישיבה. ולכאורה זה נראה דבר משונה, אבל כך היא הדרך לקנות את התורה. אם רוצים אתם לקנות את התורה, צריכים שתלכו ממקומכם אחריה.

במדרש (שיר השירים רבה ח, יב) כתוב על הפסוק 'האלף לך שלמה ומאתים לנוטרים את פריו', שמי שיושב ועוסק בתורה חוץ לביתו וחוז' לעירו, הוא בבחינת 'האלף לך שלמה', ומקבל שכר הרבה כפול ומכופל מאלו שיושבים ולומדים במקומם, שלהם יש רק 'ומאתים לנוטרים את פריו'. וכך היה דרכם של אבותינו ורבנותינו עד הדור הזה, שהיו גולים למקום תורה והולכים ממקומם למקומות אחרים ועמלו שם בתורה.

אין נכון ללמוד וחוא בביתו

ועוד, מוסיף האור החיים, כדי שתהיו פנויים, כי אין נכון ללמוד והוא בביתו כי יטרידוהו בצרכי הבית. ולכן יעזב איש את אביו ואת אמו ויסע ממקומו ללכת אחריה. מלבד מה שאמרנו שיש טעם וצורך בעצם הגלות למקום תורה כי כך היא דרכה של תורה שכשאדם מתאמץ וטורח עליה הוא זוכה בה, יש טעם נוסף לצאת מן הבית ולגלות למקום תורה, כיון שבבית יש טרדות שיפריעו את האדם מן הלימוד.

וזה אמת. רואים בחוש שמי שיוצא מהבית והולך ללמוד תורה במקום אחר, מצליחים להסתדר בבית בלעדיו, אבל אם הוא נשאר בבית, פתאום מביאים אליו את כל הדברים בבית. אומרים לו, 'בוא ותראה איך הברז דולף ואיך הכסא חורק', וכיוצא בזה, והוא נאלץ לקום מתוך ספרו ולעסוק בדברים האלו. ולכן, אומר האור החיים, 'אין נכון ללמוד בבית'.

ובוודאי אין הכוונה שאדם פטור מללמוד תורה בבית. אדם צריך ללמוד בכל מקום, וגם בבית אין איסור לפתוח ספר, ואדרבה, יש מעלה גדולה למי שלומד גם בבית, אבל לקבוע את הלימוד בבית זה קשה, ובפרט בבתיים שלנו שנתרבו המפריעים מינים מינים שונים, והמבין יבין, והוא בדוק ומנוסה.

רבי זונדל מסלנט זצ"ל כותב באחת מההנהגות שלו, 'תקבע את לימודך רחוק מביתך'. היינו, אפילו אם אדם יוצא מהבית והולך ללמוד בבית מדרש, טוב שלא יהיה זה בית מדרש סמוך לבית. מדוע?! כי כל דבר שהוא צריך הוא אומר, 'הנה הבית שלי פה לפני, אלך לשם רגע ואקח מה שאני צריך', והוא יוצא אל הבית ושוב אינו חוזר... זה ידוע שהבית הוא כמו עיר מקלט, כיון שנכנס לשם נקלט שם ולא חוזר... לכן, אומר רבי זונדל, קבע את לימודך בבית מדרש רחוק מהבית, ואז אדם חושב על כל דבר פעמיים, 'אם אלך עכשיו לבית, עד שאלך ועד שאגיע לבית ועד שאחזור יקח זמן מרובה', וכך הוא שוקל שוב ושוב אם כדאי לו לצאת לשם.

התנא במסכת אבות (פ"ה, יד) אומר, **ארבעה מדות יש בהולכי בית המדרש**. יש כמה סוגים של אנשים שהולכים לבית המדרש, וכל סוג מהם שכרו המיוחד לו לפניו. אחת מן המידות היא 'ההולך מביתו לבית המדרש ואינו עושה'. והכוונה שלא למד. למה לא למד?! כיון שאיחר. עד שהגיע לבית המדרש, כבר נגמר השיעור. אומר התנא, אחד כזה שהלך מביתו לבית המדרש ולא הספיק ללמוד, מכל מקום שכר הליכה בידו.

ושאלו המפרשים, למה ועל מה מגיע לו השכר הזה?! בשלמא אם היה מגיע לשיעור ושומע איזה דבר תורה, משנה או הלכה, ניחא. אבל זה שיצא מהבית ובמקום לרוץ לשיעור התעכב בדרך עד שנגמר השיעור, על מה מגיע לו השכר?! אמר האדמו"ר מקוצק, השכר מגיע לו על עצם זה שיצא והתרחק מהבית... בבית יש כל מיני טרדות והפרעות, ולכן 'אין נכון ללמוד בביתו', כמו שאומר האור החיים².

זהו אם בחוקותי - **תלכו**. אם אתה רוצה לקנות את התורה, אתה מוכרח לצאת מביתך וללכת ולגלות למקום תורה. הן מצד שבבית לא תוכל ללמוד בגלל כל המפריעים השונים, והן מצד שבשמים רוצים לראות את ההקרבה שלך לתורה, רוצים לראות כמה התורה יקרה בעיניך עד שאתה מתאמץ, טורח וגולה בשביל התורה.

ב. ובאמת יש עוד רווח בזה, כי הרבה פעמים כשאדם נמצא בבית אין לו מה לעשות שם, ומתוך כך בא לידי קטטה ומריבה. אם הוא יצא מהבית וילך לבית המדרש, כבר הרוויח הרבה שחסף את כל זה...

כל מצוותיה של תורה אינן שוות לדבר אחד מן התורה

עוד מוסיף האור החיים הקדוש, **יודיע הפסוק מעלת עסק התורה**, וכל כמה שהאור החיים מדבר על התורה הוא מכנה אותה '**עסק התורה**', כיון שהתורה דורשת התמסרות אליה באופן שזה יהיה לאדם כמו עסק שלו, כל אחד לפי מה שיכול ובזמנים שיכול. למשל, יש הרבה שמגיעים לשיעור תורה, אבל הם לא באים לבדם, אלא מביאים אתם את כל החנות... הוא נכנס לשיעור תורה, רואה את הרב, מנענע לו בראש ומחייך לעומתו, אבל באמת הוא לא שומע כלום כי כל הראש שלו נמצא בעסקים... 'ממי אני אקנה, למי אמכור וכמה כסף אני ארוויח', וכיוצא. וזה חסר, כיון שאם הגעת עכשיו לשיעור תורה, תבוא אתה לבדך לשיעור, תהיה מרוכז כל כולך בתורה, ותתמסר לתורה בלי שום דבר אחר.

אחד יגיד, 'אני לא מסוגל'. זה לא נכון, וצא ולמד מהחנות שלך. כשאתה יושב בחנות שלך במה כל הדעת שלך מרוכזת?! בחנות ובקופה. כך צריך להיות גם להיפך, כשאתה מגיע לשיעור תתמסר לשיעור ותדאג שכל הדעת תהיה מרוכזת עכשיו בשיעור. זה נקרא '**עסק התורה**', שהתורה היא כמו עסק בשביל האדם, וכשהוא לומד תורה הוא עוסק אך ורק בה.

וכאן מוסיף האור החיים הקדוש, כשאנחנו מדברים על 'אם בחוקותי תלכו' שתהיו עמלים בתורה, צריכים אנחנו לדעת מה המעלה של התורה, וחובתנו לתת את הערך ואת היקר לתורה. **ועסק התורה ככה הוא**, אומר האור החיים, **שיש בו מה שאין בקיום המצוות**. בוודאי 'גדול תלמוד שמביא לידי מעשה' (קדושין מ:), ו'כל האומר אין לו אלא תורה אפילו תורה אין לו' (בבמות קט:), ומי שלומד תורה שלא על מנת לקיים מצוות אוי ואבוי לנפשו, אבל מכל מקום כשבאים לשקול את עסק התורה מול עסק המצוות, עסק התורה מכריע את הכף.

וידועים דברי הירושלמי (פאה פ"א ה"א) ש'כל חפצים לא ישוו בה' ואפילו חפצי שמים, 'שכל מצוותיה של תורה אינן שוות לדבר אחד מן התורה'. אם נקח דבר אחד של תורה ונשים בצד אחד של המאזנים, ובצד השני נשים את כל המצוות, כף תורה יכריע את הכל. וכתב הגאון רבי חיים מוולוז'ין זצ"ל בספרו נפש החיים (שער א' פט"ז ושער ד' פכ"ה), אם כלל ישראל ח"ו היו מתבטלים מן התפילה יום אחד, בוודאי שאין לתאר את החורבן העצום שהיה נעשה בעולמות הרוחניים ואיזה קלקול היה נגרם בגלל זה. מדוע?! כי אחד העמודים שעליהם עומד העולם הוא התפילה. אבל, אומר רבי חיים מוולוז'ין, זה לא ביחס כלל לעסק התורה, "כי אם היה העולם כולו פנוי מקצה עד קצה מהתבוננות עם סגולה בתורתנו הקדושה היה העולם מתבטל ואתו כל העולמות כולם". היה כל העולם חוזר לתוהו ובוהו, כי 'אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמת' (ירמיה לג, כה).

מזה נוכל ללמוד על גודל מעלת עסק התורה. ולכן הכלל בידינו שאדם שעוסק בתורה פטור מכל מצוה שיכולה להתקיים על ידי אחרים, ואפילו אם תהיה זו מצוה גדולה וחשובה עד מאוד. אם המצוה אינה יכולה להעשות בידי אחרים, אז על האדם להפסיק ממשנתו וללכת לקיים את המצוה, והרמב"ם (הלכות תלמוד תורה פ"ג ה"ד) מוסיף על זה שני מילים: **ויחזור לתלמודו**. יש אחד שאחרי שמפסיק מלימוד התורה בשביל לקיים את המצוה הוא כבר לא חוזר לעסק התורה ואומר 'כבר יש לי את ההיתר הזה של קיום המצוה', אבל לזה מזהיר הרמב"ם ואומר, לא ולא. כל זה הוא דווקא בשעת קיום המצוה, אבל מיד לאחר מכן יחזור לתלמודו.

בירושלמי במסכת פסחים (פ"ג ה"ז) כתוב על רבי אבהו שהיה מגדולי החכמים שבעיר קיסריה, ששלח את בנו ללמוד תורה בטבריה. למרות שלרבי אבהו עצמו היתה ישיבה גדולה בעיר שלו, בקיסריה, עם כל זה שלח את בנו לטבריה, כדי לקיים את הענין הזה של הווי גולה למקום תורה, כמו שהזכרנו.

והנה, אחרי ששלח רבי אבהו את בנו לישיבה בטבריה, רצה רבי אבהו לדעת מה עם בנו ומה הוא עושה, ושלח לחקור ולדרוש אחרייו. לא עבר זמן רב, ונודע לו שבנו יקירו נכנס להיות מן הגבאים בחברא קדישא דעיר הקדש טבריה. כיון ששמע כך רבי אבהו, קרא לבן שלו הביתה ואמר לו, מה זה שנעשית גבאי בחברא קדישא? 'וכי חסרים מתים בקיסריה?!' אם אתה רוצה להיות קברן תוכל לעשות את זה גם פה, אבל הלא אני שלחתי אותך בשביל ללמוד תורה!

ולכאורה, הלא קבורת מת זו גמילות חסד של אמת ואין לך מצוה גדולה מזו! אלא שעסק התורה יותר חשוב. והגם שהתעסקות במת היא מצוה גדולה ונפלאה, והיום בזמנינו יש שכל כך מהדרים בקיום המצוה הזו, שאפילו אנשים חיים קוברים... מכל מקום אין היא בערך של עסק התורה.

ומוסיף האור החיים, כי עסק המצוות יכול להיות שיהיה אדם פועל ועושה וגורם החטא וימיר כבודו לבסוף ולא תזכר לו צדקתו ביום פשעו. אם אדם עושה חטא, הגם שעשה מצוות הרבה, 'לא תזכר לו צדקתו ביום פשעו', וכך אומרת הגמרא (סוטה כא.), 'עבירה מכבה מצוה'. מה שאין כן בעסק התורה מבטיחו הכתוב כי כל העוסק בתורה צדקתו עומדת לעד וילך עמו צדקו, וכמו שאומרת הגמרא (שם), אין עבירה מכבה תורה לבטל זכותה של תורה ויזכה ללכת בה בלכתו לעולם העליון.

וזהו פירוש הפסוק 'אם בחוקותי תלכו', אם אתה עוסק בתורה, מובטח לך שה'בחוקותי תלכו', התורה תלך עמך לעולם העליון, כי אין מציאות ואין היכי תמצי שהעבירה תכבה את התורה. מה שאין כן בקיום המצוות אין זה מובטח.

התורה לבדה מאירה לאדם את דרכו לעולם העליון

ועוד מוסיף האור החיים ואומר (פירוש כ"ד), 'ידוע מה שאמרו רבותינו על הפסוק 'בהתהלךך תנחה אותך' כי הדרכים אשר תעלה בהם הנשמה בצאתם מן העולם חושך וצלמוות המלאים גערת ה', האור החיים כאן מרמז דברים עמוקים. הובא בספרים (לב דוד פרק א' מדבר קדמות מע' א' אות נ"ו ועוד) שכשהנשמה מסתלקת מן האדם ובאה לעולם העליון, יש לפניה שלושים ושנים אלף נתיבות ודרכים, וכל הדרכים בחזקת סכנה וכולם מלאים מקטרגים 'חושך וצלמוות המלאים גערת ה'', ועד שמגיעה הנשמה אל התכלית המקווה, הרבה טעויות והרבה סבל יכולה להיות לה עד שמגיעה להיכן שצריכה להגיע. אבל מי שיש בידו תורה היא המאירה לפניו, יש לו את עמוד האש ההולך לפניו ומראה לו את הדרך הנכונה, כאמרו נר לרגלי דבריך ואור לנתיבותי, התורה היא האור למצוא את הנתיב הנכון להגיע להקב"ה ית"ש. והוא אמרו (תהלים קי"ט, קה) **אם בחוקותיו תלכו, פירוש, אם בתורה תלכו, יש לך מקום הליכה, כי היא האור לנתיבתכם, אבל זולתה, אם לאדם אין את התורה, עליהם נאמר (משלי ד, יט) דרך רשעים כאפלה. ולכן נקראת התורה 'תורה', כי היא תורוה את הדרך אשר ילך בה.**

נורא נוראות. גם אם יש לאדם מצוות, אין זה מספיק. אדם חייב שתהיה לו התורה שתלך עמו לעולם העליון ותאיר את דרכו לפניו. החפץ חיים זצ"ל היה אומר, יש שני סוגי סחורות. יש פעמים שאדם נכנס לחנות ואוסף סחורה, וכשהוא מגיע לקופה הוא מגלה שאין לו כסף. מה אומר לו המוכר?! 'לא נורא, אתן לך בהקפה, ובשבוע הבא תשלם'. אבל יש סוג אחר של סחורה, שהמוכר אומר לו, 'אם אתה לא משלם לי עכשיו במזומן, לא אוכל לתת לך אותה'. מה החילוק בין הסחורות?! הסחורה הראשונה היא סחורה זולה ומצויה לכל, והוא מוכן לתת לו אותה בהקפה, אבל הסחורה השנייה היא סחורה יקרה, והמוכר רוצה את התשלום עליה במזומן.

אמר החפץ חיים, כך זה גם בקנינים הרוחניים. יש דברים שמספיק שיש לאדם זכות של מצוה, והזכות הזו של המצוה מספיקה לו שיקבל תמורתה מה שמגיע לו בשמים. אבל יש דברים שבשמים מבקשים תמורתם דווקא תורה, וזכויות אחרות לא יעמדו לו. וכך מפרש החפץ חיים את דברי הגמרא במסכת כתובות (קיא): המספרת על רבי אלעזר בן פדת שנכנס ליישיבה ודרש, 'כי טל אורות טלך וארץ רפאים תפיל' (ישעיה כ, יט), כל העוסק בתורה טל תורה מחייהו וזוכה לתחיית המתים, ולא, אם אין לאדם את עסק התורה בידו, לא יזכה לתחיית המתים.

רבי יוחנן, רבו של רבי אלעזר, לא היה נח לו לשמוע כדבר הזה. אמר לו לרבי אלעזר, ומה יהיה על כל אותם אלו שלא עסקו בתורה?! לא יקומו לתחיית המתים?! אמר לו רבי אלעזר, ומה אני יכול לעשות?! וכי מסברתי אני אומר זאת?! אלו הם דברי הפסוק, 'כי טל

אורות טלך', מי שעוסק בטל תורה, טל תורה מחייהו לתחית המתים. מדוע?! כי בשביל תחית המתים, שהיא סחורה יקרה, צריכים לשלם במזומן! ומהו המזומן?! עסק התורה. נכון שיש לו לאדם הזה מצוות אחרות, אבל לתחית המתים אין זה מספיק ונדרשת תורה.

חזייה דלא הוה ניהא דעתייה, רבי אלעזר ראה שעדיין רבי יוחנן שרוי בצער ולא נחה דעתו, כי איך יתכן כדבר הזה שרבים רבים לא יזכו לתחית המתים. **אמר ליה, רבי מצאתי להן תקנה מן התורה**, מצאתי תיקון לאלו שאין בידם עסק התורה, שגם אם אינם עוסקים בתורה ממש מכל מקום אם תהיה להם איזו שייכות ואחיזה לתורה, גם כן יועיל בידם לקום לתחיית המתים. כגון, **המשיא בתו לתלמיד חכם והעושה פרקמטיא לתלמיד חכם והמהנה תלמיד חכם מנכסיו**, כיון שיש לאחד כזה אחיזה ודיבוק בתורה, גם הוא יקום לתחית המתים.

בוודאי שמי שעוסק בתורה בעצמו הוא המעולה מן הכל, אבל אם לא אסתייע בידיה, צריך האדם לראות שתהיה לו שייכות עם התורה. ישלח את הבן שלו לשיבה, ואין לך ברכה גדולה מזו שהבנים של האדם יושבים ועמלים בתורה. וכמובן, זה אינו פוטר את האדם מלשבת וללמוד בעצמו, אבל המציאות הזו שבניו של אדם הולכים לשיבה בזכותו, משייכת ומדבקת גם אותו בתורה. הוא הדין אם משיא את בתו לתלמיד חכם, גם אז יש לו שייכות עם התורה הקדושה. ואמנם מוטלת עליו החובה לכבד את חתנו התלמיד חכם, שהרי בשביל מה השיא את בתו לתלמיד חכם, בשביל לקיים בו את ההלכה (פסחים מט:)' מי יתן לי תלמיד חכם ואנשכנו כחמור'?!... ובוודאי שגם החתן צריך לכבד את חמיו. פעמים הרבה היצר מוצא מקום לקלקל בדבר הזה ומתאמץ שהיחסים בין חתן לחמיו יהיו עכורים, וכמו שאני שומע כאלו, ויש אחד שאומר, 'אכן נשאתי את בתו לאישה, אבל איתה התחתנתי, לא איתו'... זה לא כך, וצריכים מאד להזהר בזה. הנה לנו דוד המלך ע"ה, הגם ששאל המלך רדף אותו ורצה להרוג אותו מכל מקום כיבד אותו מאד מאד משום שהיה חמיו.

זה מה שאמר רבי אלעזר. מי שיושב ועוסק בתורה או לכל הפחות יש לו קשר לתורה, יקום לתחית המתים, כי אור תורה יחיהו. וזהו מה שאומר האור החיים הקדוש, שמי שיש בידו את עסק התורה, תוכל נשמתו למצוא ולפלס לעצמה את הנתיב הנכון למקומה הראוי לה, כיון שהתורה תאיר לפניה את הדרך. אין לנו דבר שמאיר בשני העולמות כמו אור התורה, ולכן כתוב (משלי ו, כג) 'כי נר מצוה ותורה אור', נמשלה המצוה לנר, והתורה לאור. גם אם אדם ידליק אלף נרות, עדיין לא יהיה לו אור כמו אור החמה. אין ספק שמצוה פועלת את התיקון שלה ואת השכר שלה, אבל אין כמו עסק התורה.

יש הרבה שאומרים, 'נכון שאני לא לומד תורה, אז מה?! אבל הלא אני מקיים הרבה מצוות'. צריך לדעת, שאמנם אשריו ואשרי חלקו של מי שמקיים את המצוות, אבל אם אין לאדם את לימוד התורה זהו חסרון גדול. כל אחד ואחד מאתנו צריך שיהיה לו קביעת עתים

לתורה בכל יום ויום, חוק ולא יעבור. ובפרט עכשיו שאנחנו נמצאים בערב חג השבועות, איך נכנס למועד הנורא הזה?! רק באמצעות החיזוק בעסק התורה, וה' יהיה בעזרנו.

חידושי תורה לפרשת בחקתי

א. בענין אם בחוקתי תלכו

ויקרא (כ"ו ג'): "אם בחקתי תלכו ואת מצותי תשמרו ועשיתם אתם", ופירש רש"י ז"ל: "אם בחקתי תלכו, יכול זה קיום המצות, כשהוא אומר ואת מצותי תשמרו, הרי קיום המצות אמור, הא מה אני מקיים אם בחקתי תלכו שתהיו עמלים בתורה: ואת מצותי תשמרו הווי עמלים בתורה, על מנת לשמור ולקיים, כמו שנאמר ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם".

ומקור הדברים בספרא: "אם בחקותי תלכו, מלמד שהמקום מתאוה שיהיו ישראל עמלים בתורה וכו', אם בחקותי תלכו, יכול אלו המצוות, כשהוא אומר ואת מצותי תשמרו ועשיתם אותם, הרי מצות אמורות הא מה אני מקיים אם בחקתי תלכו להיות עמלים בתורה". נויש להרגיש מדוע ולמה רש"י ז"ל לא הביא לרישא דספרא "מלמד שהמקום מתאוה שיהיו ישראל עמלים בתורה".

ותראה נפלאות עזוז תורתו של רבינו הגאון רבי חיים נ' עטר ז"ל בספרו אור החיים הקדוש שהאריך במ"ב פנים ואופנים לבאר טעם הדבר מדוע התורה הוציאה עסק התורה בלשון הליכה, ושם (אופן ח') כתב: "או יאמר על זה הדרך להיות שיש שתי סברות [במסכת עבודה זרה י"ז א'] אחת של רבי יוחנן, ואחת של רבי יונתן, אחד אמר נחלף אפתחא דעבודה זרה דנכיס יצריה, ואחד אמר נחלף אפתחא דזונות כי היכי דנכפייה ליצרן ונקבל אגרא, ובא הכתוב כאן והכריע עם האומר נחלף אפתחא דזונות".

ועם שאני כדאי כלל בענייני נעלם ממני איך יתכן כגון דא דנכריע אנן מכח המקרא כנגד דברי אמורא האחר, ואטו נעלם ממנו מקרא זה, ותו אמאי חכמי התלמוד עצמן לא הכריעו מכח מקרא זה כדברי האמורא הסובר כן, ותו אחר שרבינו אור החיים הקדוש ז"ל הציע ביאורים הרבה למקרא זה דאם בחקותי תלכו, איך יתכן לומר שהמקרא מכריע כאמורא פלוני, אחר שהוא יכול לפרשו כשאר הפירושים, ועיין. [נמצינו עוד לרבינו אור החיים הקדוש שמציע להכריע מפסוקים במחלוקת תנאים, ובס"ד הארכת בזה בחיבורי חוקי רצונך ח"א (סימן ג' אות ג') עיין שם וצרף לכאן].

ואם היתה לנו רשות הייתי אני עני אומר בס"ד לבאר מקרא דאם בחקתי תלכו לפי דרכו של האור החיים הקדוש ז"ל, באופן נוסף, והוא על מאמרם במסכת מנחות (ו' א') בעובדא דאבימי ותלמידו רב חסדא, וכך אמרו שם: "אבימי מסכתא איתעקרא איתעקך ליה, ואתא קמיה דרב חסדא לאדכורי גמריה. ולישלח ליה וליתי לגביה, סבר הכי מסתייעא מילתא טפיי", ופירש רש"י ז"ל: "רב חסדא תלמיד דאבימי הוה: אבימי מסכתא דמנחות איעקך ליה, נשתכחה הימנו: ולישלח ליה, לרב חסדא דליתי לגביה: מסתייעא מילתא, משום יגעתי ומצאתי", והיינו דאמר קרא אם בחקתי תלכו שתעשו כעובדא דאבימי **שהלך** בעצמו אל תלמידו ולא קרא לו שיבוא אצלו, וכך מסתייעא מילתא טפי להשגת התורה ודוק היטב.

עוד אכתוב מה שהרגשתי בס"ד, שהמקרא פותח אם בחקתי **תלכו**, דהיינו שתהיו עמלים בתורה, ואחר כך מבטיחה התורה הבטחות טובות ושכר נפלא לעמלים בתורה, והמעולה העליון הנשגב והיקר ביותר הוא מה שכתוב בסוף (שם פסוק י"ב): "והתהלכתי בתוכם והייתי לכם לאלהים, ואתם תהיו לי לעם", ופירש רש"י ז"ל: "והתהלכתי בתוכם, **אטייל** עמכם בגן עדן כאחד מכם ולא תהיו מזדעזעים ממני, יכול לא תיראו ממני תלמוד לומר והייתי לכם לאלהים", וזה שיא השיאים של הדבקות בהשי"ת שיכול ילוד אשה להשיג, והיא המעלה העליונה הגבוהה ביותר של "להתענג על ה' ולהנות מזיו שכינתו", וכדאסברה ניהלן רבינו הרמח"ל ז"ל בספר תורה דיליה מסילת ישרים (פרק א'), והרבה יש להאריך בענין, והיינו נמי מאמרם בסנהדרין (ק"ב א') **אטייל** עמך בגן עדן ע"ש, ובמדרש פרקי רבי אליעזר (פרק י"ב) והיה אדם הראשון **מטייל** בגן עדן כאחד ממלאכי השרת, ובספר זהר הקדוש ח"ג (דל"ה ע"ב): "זכאין אינון ישראל דקב"ה יהיב לון אורייתא קדישא, חדוותא דכלא, חדוותא דקב"ה, **ואטיילותא** דיליה, דכתיב ואהיה שעשועים יום יום, ואורייתא כלא, חד שמא קדישא איהי דקב"ה", ועיין בדברי קדשם של רבינו בחיי ז"ל בביאורו לתורה בראשית (כ"ו ט'), ובספר צרור המור בראשית (ו' ט') דוק העמק והרחב.

והיינו דפתח קרא ואמר אם בחקותי **תלכו**, אז יהיה שכרם עצום ורב **והתהלכתי** בתוכם, הליכה כנגד הליכה, ובזה תתישב הערת רבינו אור החיים הקדוש מדוע אפקיה רחמנא לעמל התורה בלשון הליכה, ללמדנו והתהלכתי ביניכם חלף וכנגד בחקתי תלכו ודוק היטב.

אחר רבות בשנים מצאתי שם באור החיים ויקרא שם (אופן י"ט) שכה כתב: "עוד ירצה על דרך אומרים ז"ל שאמר הקב"ה לירבעם חזור כך ואני ואתה וכן ישי נטייל בגן עדן וכו', ואמרו המקובלים כי **טיול זה היא הדרגת שעשוע שאין למעלה ממנו**, אשרי אנוש יזכה לו, ויאמר אדם במה יזכה ילוד אשה להדרגה זו, לזה בא המאמר כאן ואמר אם בחקתי, באמצעות עסק התורה תלכו, היא הליכה נעלמה מעיני כל חי, שהוא הטיול, באמצעות התורה תטיילו במקומות הנעלמים", וחושבני שיש לכון אמרי בדברות קדשו זיע"א.

ב. בענין למען ישראל אבינו

ויקרא (כ"ו מ"ב): "וזכרתי את בריתי יעקוב, ואף את בריתי יצחק, ואף את בריתי אברהם אזכר, והארץ אזכר".

וכתב רבינו הגדול הרמב"ן ז"ל בביאורו לתורה בראשית (כ"ו ג'): "ורצה הקב"ה להשבע לכל אחד מן האבות, להודיע שראוי כל אחד לכרות עמו ברית, ושתהיה זכות כל אחד עומדת לפניו עם זרעם, כי אף על פי שהראשונה תספיק, תוספת זכות וכבוד הוא להם, ולכן אמר וזכרתי את בריתי יעקב, ואף את בריתי יצחק, ואף את בריתי אברהם אזכור, והארץ אזכור, כי כלם בעלי ברית לאלהים".

סידור התפילה (בתחנונים ליום שני וחמישי): "אנא מלך רחום וחנון זכור והבט לברית בין הבתרים, ותראה לפניך עקידת יחיד, ולמען ישראל אבינו - אל תעזבו אבינו, ואל תשנו מלכנו" וכו', כך נוסח בני ספרד, ונוסח הנקרא "ספרד".

וביאור הדברים כי אנו מזכירים ומעוררים לפניו יתברך זכות אבותינו הקדושים אברהם יצחק ויעקב, "זכור והבט לברית בין הבתרים" דא אברהם אבינו, "ותראה לפניך עקידת יחיד" דא יצחק אבינו, "ולמען ישראל אבינו" דא יעקב אבינו, ובזכותם בקשתנו ותפילתנו אל תעזבנו אבינו, ואל תשנו מלכנו וכו' ודוק.

אבל ראיתי שבסידור נוסח בני אשכנז כך כתוב: "אנא מלך חנון ורחום זכור והבט לברית בין הבתרים, ותראה לפניך עקידת יחיד, למען ישראל. אבינו מלכנו חננו ועננו" וכו'.

הרי שלא גרסו "ו"למען ישראל, אלא למען בלא אות ו', וגם קבעו נקודה אחר תיבת ישראל וכו"ל, וכן הוא בסידור רבי שבתי סופר ז"ל (דף קפ"ו), ובביאורים שם כתב: "למען ישראל, כאן צריך להפסיק מעט, ואין לומר ישראל אבינו, כי מילת אבינו לא קאי על ישראל, רק על הקב"ה שאומר אבינו מלכנו וכו'" ע"ש.

ולבאורה לפי נוסח זה דבני אשכנז יוצא דמזכירים רק זכות אברהם וזכות יצחק, אבל לא מזכירים זכות יעקב אבינו, כי מה שכתוב "למען ישראל" היינו בעבור עם ישראל, וכן הוא בפירוש עץ יוסף שבסידור אוצר התפילות שם (דף ר"ו) "ולמען ישראל - ולא למען עשו" ע"ש, ולפי זה נמצא שלא זכרו זכות יעקב אבינו, ולא מסתברא מילתא וכדברי הרמב"ן ז"ל שהבאנו לעיל, ועיין בספר הזהר הקדוש ח"ב (דנ"ג סע"א) ע"ה.

ועיין היטב באוצר התפילות שם ותראה שהפירוש עץ יוסף לפי נוסח אשכנז, ואילו נוסח הסידור שם נוסח "ספרד", אלא שלפי זה היה לו לגרוס בפירושו למען בלא אות ו' ודוק היטב.

ובעל כרחין לפי נוסח אשכנז צריך לומר ד"למען ישראל" היינו יעקב אבינו, וכאילו כתוב ולמען ישראל עם ו', דהיינו ולמען ישראל הוא אבינו יעקב עשה עמנו זכות וכו', והוא דוחק רב ונראה כמזמורא יתמא.

ובל הענין צריך עוד תלמוד, וגם צריך בירור בנוסחאות רבנן קמאי ז"ל, וכעת אין הזמן מסכים, וכתבתי לי למזכרת, ולעורר לב המעיין, ותן לחכם וגו'.

ג. בענין אין עבירה מכבה תורה

ויקרא (כ"ו ג'): "אם בחקתי תלכו, ואת מצותי תשמרו, ועשיתם אתם, ונתתי גשמיכם בעתם, ונתנה הארץ יכולה" וגו'.

ובספרא שם: "אם בחקותי תלכו, מלמד שהמקום מתאוה שיהיו ישראל עמילים בתורה. אם בחקותי תלכו, יכול אילו המצות, כשהוא אומר ואת מצותי תשמרו ועשיתם אותם הרי מצות אמורות. הא מה אני מקיים אם בחוקתי תלכו להיות עמילים בתורה. וכן הוא אומר אם לא תשמעו לי, יכול אילו המצות. וכשהוא אומר ולא תעשו את כל המצות האלה הרי מצות אמורות אם כן למה נאמר אם לא תשמעו לי להיות עמילים בתורה".

ובן פירש רש"י ז"ל שם: "אם בחקתי תלכו, יכול זה קיום המצות כשהוא אומר ואת מצותי תשמרו הרי קיום המצות אמור הא מה אני מקיים אם בחקתי תלכו שתהיו עמלים בתורה:

ואת מצותי תשמרו, הוּ עמלים בתורה על מנת לשמור ולקיים כמו שנאמר (דברים ה') ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם".

ותמיד היתי מרגיש מה ראה רש"י ז"ל שלא להעתיק הלשון הנורא של הספרא הנ"ל: "מלמד שהמקום **מתאווה** שיהיו ישראל עמילים בתורה", שמתבאר שכביכול יש תאוה כלפי שמיא והיא שיהיו ישראל עמילים בתורה, ובחון ובדוק לשון רז"ל שבלשון **מתאווה** הוציאוהו, והבן. **ובמסכת** סוטה (כ"א א') אמרו ז"ל: "דבר אחר עבירה מכבה מצוה ואין עבירה מכבה תורה", ופירש רש"י ז"ל: "עבירה מכבה שכר מצוה ואין עבירה מכבה שכר מי שעוסק בתורה קודם לכן".

וראיתי לרבינו חיים נ' עטר ז"ל בספרו הקדוש אור החיים ויקרא (י"ח ד') שכה כתב: "עוד יכוין באומרו את חקתי תשמרו ללכת בהם, על דרך מה שאמר הנביא (יחזקאל ל"ג י"ב) צדקת הצדיק לא תצילנו ביום פשעו וגו', שאם יהיה צדיק כל ימיו וירשיע לבסוף, הרי זה הפסיד זכותו ולא ילך עמו ביום לכתו לעולם העליון, לזה צוה ה' ואמר ללכת בהם, פירוש שיתמיד במעשים הטובים ושמירות החוקים כדי שילך בהם ביום נסעו לדרך כל הארץ".

ויש להבין דהא רז"ל אוקי האי קרא לא במי שעשה עון וחטא והרשיע לבסוף וכדפירש לה רבינו חיים נ' עטר ז"ל, ועיין מהרש"א ז"ל קידושין שם, אלא אוקי לה בתוהא על הראשונות, עיין קידושין (מ' ב') ועיין מהרש"א ז"ל שם, ובארוכה בס"ד בחיבורי גדולה תשובה ח"א (סימן ג') ע"ש.

שוב מצאתי לו שם באור החיים ויקרא (כ"ו ג' אות י') שכתב: "עוד ירצה להודיע מעלת עסק התורה שיש בו מה שאין בעסק המצוות, כי עסק המצוות יכול להיות שיהיה האדם פועל ועושה ויגרום החטא וימיר כבודו לבסוף ולא תזכרנה צדקתו ביום פשעו, אבל מצות עסק התורה מבטיחו כי כל העוסק בתורה צדקתו עומדת לעד, וילך עמו צדקו, על דרך אומרם כי עבירה מכבה מצוה ואין עבירה מכבה תורה, לבטל זכותה של התורה, ויזכה בה בלכתו לעולם העליון, **ועיין מה שפירשתי בפרשת אחרי מות בפסוק את חקתי תשמרו ללכת בהם**" עכ"ל".

ולפי מה שכתב באור החיים כאן, יש לפרש דבריו דלעיל שלשם אכן רמז, דלאו מדין תוהא על הראשונות קא אתי עלה, אלא מדין עבירה מכבה מצוה, ואתי שפיר ודוק.

מיהו יש עדיין יש לעיין במה שכתב שהרי ענין תוהא על הראשונות גם בתורה יכול להיות (רח"ל), ואין צדקתו עומדת לעד, ויש לומר דאין הכי נמי אבל כאן מיירי בפרט זה שאין עבירה מכבה מצוה ודוק.

ובעיקר מה שכתב רבינו חיים נ' עטר ז"ל שם בספרו אור החיים ויקרא (כ"ו ג' אות י'): "עוד ירצה להודיע מעלת עסק התורה שיש בה מה שאין בעסק המצוות, כי עסק המצוות יכול להיות שיהיה אדם פועל ועושה ויגרום החטא וימיר כבודו לבסוף ולא תזכרנה לו צדקתו ביום פשעו, אבל מצות עסק התורה מבטיחו כי כל בעוסק בתורה צדקתו עומדת לעד וילך עמו צדקו, על דרך אומרם כי עבירה מכבה מצוה ואין עבירה מכבה תורה לבטל זכותה של תורה, ויזכה ללכת בה בלכתו לעולם העליון".

ומתבאר דגבי תורה צדקתו עומדת לעד וילך עמו צדקו, ולא שייך כלל בשום פנים דעבירה תכבה לתורה, כמו שאמרו גבי מצוה עבירה מכבה מצוה, בחון דברי קדשו ז"ל.

ויש לי להרגיש כי ראיתי לחד מן קמאי רבינו יצחק אבוהב ז"ל בספרו מנורת המאור (נר ב' פ"ג סימן נ') שכה כתב: "כמה גדול כוחה של לשון הרע אף על פי שלא ישקר שאפילו יהא מספרו תלמיד חכם אין תורתו מגינה עליו, **ואם אמרו שאין עבירה מכבה תורה דוקא בעבירה מיקרית, אבל לא במי שמורגל בה**, וכל שכן בלשון הרע שהוא סיבה שממית בני אדם והרי מצינו בדואג האדומי שהיה גבור בתורה וקראו הקב"ה רשע" עכ"ל.

הרי לנו מפורש שח"ו עשיית עבירות בהרגל ובתמידות גורמת שאף תורה מכבה, ולכאורה זה דלא כדברי האור החיים הקדוש וצ"ע.

ובס"ד מצאתי שמקור דברי מהר"י אבוהב ז"ל נמצא בדברות קדשו של חד מן תקיפי קמאי הוא החסיד רבינו יונה ז"ל מגירונדה בספרו שערי תשובה (שער ג' אות ר"ט) שכה כתב: "אמר דוד המלך ע"ה ולרשע אמר אלוקים מה לך לספר חוקי ותשא בריתי עלי פיך אם ראית גנב ותרץ עמו ועם מנאפים חלקך פיך שלחת ברעה תשב באחריך תדבר" וגו', למדת מזה כי אין התורה מגינה על בעל לשון הרע ועל המומר לגנוב ולנאוף כי אינם ראויים לעסוק בתורה, ואמרו רז"ל דואג כיון שספר לשון הרע אף חכמתו לא עמדה לו ולא הגינה עליו תורתו, ומה שאמרו ז"ל עבירה מכבה מצוה ואין עבירה מכבה תורה **על העובר עבירה דרך מקרה אמרו כן, ולא על הפורק עול אזהרת העבירה עליו**" עכ"ל.

גם כאן מפורש דכל מה שאמרו דאין עבירה מכבה תורה, היינו רק כשעבר עבירה דרך מקרה, אבל מי שמושרש בעבירות רח"ל ופרק עול העבירות אזי אף עבירה מכבה תורה, וצ"ע.

והאידנא מצאתי לרבינו חיים ׳ן עטר ז"ל בספרו אור החיים הקדוש בראשית (ב' ט"ו) שכתב: "והעבודה היא התעסקות גדול והסתכלות נמרץ בתורה שהיא עיקר מצוותה והשמירה גם כן לבל יפרוץ גדריה ולבל יפסיד צמחיה והיא שמירת מצות לא תעשה אשר צריך האדם לשמור לבל עבור עליהם כי הם מפסידים לכל דבר טוב והוא אומרם ז"ל עבירה מכבה מצוה, והגם שאמרו שאין עבירה מכבה תורה, אין כוונתם לומר שמעשה הרע לא יפסיד התורה כל עיקר, אלא לומר שאין כח בעבירה אחת לכבות התורה, ולעולם כי ירבה להשחית תשחת תורתו, וידעך נרה ותהפך שלייתו על פניו" עכ"ל.

הרי לנו שכאן רבינו חיים ׳ן עטר ז"ל זכה מדעתו הרחבה והקדושה זיע"א, לדברות רבותינו הראשונים ז"ל דהא דאין עבירה מכבה מצוה, היינו כשעבר פעם אחת בדרך מקרה, אבל ח"ו אם ירבה להשחית תשחת תורתו ודוק היטב.

אלא שלפי זה יוצא לכאורה כי דבריו אלה כאן לא כאשר כתב הוא עצמו ז"ל באור החיים דספר ויקרא (כ"ו ג' אות י') אשר הבאתי לעיל בראש דבריני, ועיין.

ועוד יש לי להעיר בפתגמא דנא שמצאתי בס"ד בספר הזהר הקדוש ח"ג (דכ"ח ע"ב ברעיא מהימנא) שכה אמרו: "אש תמיד תוקד על המזבח דא אורייתא דאתמר בה הלא כה דברי כאש נאם ה'. לא תכבה ודאי דעבירה אינה מכבה תורה, אבל עבירה מכבה מצוה, ומאן דעביד עבירה

דמכבה מצוה דאיהי נר, הכי מכבה נר דיליה. דאתמר בה נר ה' נשמת אדם מגופיה, והאי הוא כבוי דאשתאר גופא בחשוכא. והכי מאן דסליק שכינתא מאתרהא גרים כבוי וחשוכא לההוא אתר. וחשוכא איהי עבירה וכו' וסליקו דמצוה מסטרא דעמי הארץ, להון מכבה מצוה, אבל לגבי מארי תורה לית ליה כבייה עולמית, בהון [אצ"ל בגין] דנהרין לה בכמה רוזין דאורייתא דאור ר"ז אתקרי ומצות דאורייתא דמקיימין לה רבנן תורה איהו לגבייהו לילה ויומם לא תכבה עלייהו בגין דמקיימין בה והגית בו יומם ולילה" עכל"ק. ואם הנני מבין נכון מבואר לכאורה דאכן גבי תורה בכל גוונא אין לה כבייה עולמית, ולא כמו מצוה דבה אמרו עבירה מכבה מצוה וזה לא כדברי החסיד רבינו יונה ז"ל דלעיל, וצ"ע.

ודע שהרבה יש להתיישב בסוגיא עמוקה זו, כי לכאורה מדברי התלמוד בסוטה שם יש לעמוד בדברי רבינו יונה ז"ל כאשר יראה המעיין, ועיין תוספות חגיגה (ט"ו ב'), ולרבי יהודה החסיד ז"ל בספר חסידים (סימן קס"ד, וסימן תקפ"ט) ולגאון חיד"א שם בברית עולם ובהשמטות שומר הפתח שם, ובפירוש רבינו הגדול הגר"א ז"ל לספר משלי (י"ג ט') עש"ה, ועיין היטב בבאור החסיד רבי יוסף יעבץ ז"ל לאבות (ספ"ד מכ"ז) על המשנה שאין לפניו מקח שוחד, ובארוכה לגאון רבי חיים פאלאג"י ז"ל בספרו תורה וחיים (מערכת ל' סימן קכ"ה), ולא הזכירו דברי הזהר שהבאנו, ועיין בחיבורי דרופתקי דאורייתא ח"ב (סימן ד' אות י' דף נ"ה), ושם ח"ג (סימן י"ז), ונתבאר עוד במקומו בס"ד.

ד. בענין אם בחקתי תלכו ואת מצותי תשמרו

ויקרא (כ"ו ג'): "אם בחקתי תלכו ואת מצותי תשמרו ועשיתם אותם, ונתתי גשמיכם בעתם ונתנה הארץ יכולה" וגו'.

ורבינו הקדוש רבי חיים נ' עטר ז"ל בספרו אור החיים (שם אופן ל"ח) כתב לבאר: "עוד יתבאר על דרך מה שאמרו במסכת שבת (קנ"ו ב') שמואל ואבלט הוו יתבי והוו קא אזלי הנהו אינשי לאגמא [אמר ליה אבלט לשמואל האי גברא אזיל ולא אתי טרקיה ליה חיוא ומית. אמר ליה שמואל אי בר ישראל הוא אזיל ואתי וכו'], אמר ליה מצוה עבדת, נפק שמואל ודרש צדקה תציל ממות וכו'], הרי שהגם שהמזל הראה עליו שימות בהליכתו, על ידי ששמר האיש מכלימה ועשה עמו חסד, תקן המזל לטובה, והוא אומרו אם בחקתי תלכו, פירוש הגם שהוא בזמן שבו הראה עליו המזל לרע שילך ולא ישוב, אם את מצותי תשמרו יש כח בכס להפוך המזל ולתקן אותו, והוא אומרו ועשיתם אותם" עכל"ק, ודפח"ח.

ומה ימתקו הדברים בודענו שלשון מצוה סתם הא מצות צדקה, וכדפירש רש"י ז"ל התם בסוגיא דשבת: "צדקה לעניים קרי ליה מצוה בכל לשון אגדה", ועיין בזה בארוכה בחיבורי ישועות חיים ח"א (סימן כ"ג), והיינו את מצותי דא צדקה תשמרו וכו' ודוק.

ובפרט יאירו הדברים לפי דברי הגאון מהרז"ו ז"ל לדברים רבה (פ"ח ס"ה) ולקהלת רבה (פ"ג סימן י' ד"ה עשה) דגם במקרא מצינו שמצוה היינו צדקה, כההיא דספר (נחמיה י' ל"ג) "והעמדנו עלינו מצות לתת שלישית השקל לשנה", ובבא בתרא (ט' א') בסוגיית הצדקה אמרו: "אמר רב אסי לעולם אל ימנע אדם עצמו מלתת שלישית השקל בשנה, שנאמר והעמדנו עלינו

מצות לתת עלינו שלישית השקל בשנה לעבודת בית אלהינו, ואמר רב אסי שקולה צדקה כנגד כל המצות שנאמר והעמדנו עלינו מצות וגו' מצוה אין כתיב כאן אלא מצות" ודוק היטב.
ולפי זה יובן נמי המשך המקרא "ונתתי גשמיכם בעתם" שהרי קיימא לן שעל ידי צדקה באים גשמים, כאומרם במסכת תענית (ח' ב'): "אין הגשמים נעצרין אלא בשביל פוסקי צדקה ברבים ואינן נותנים" ודוק.

מערכות

גאולה

הימים, ביקש יעקב לגלות להם את הקץ על כן אמר לשון האספו, כי אי אפשר להקץ שיבוא כשיש ביניכם שנאת חנם, רק צריכים אתם להיות כולכם באסיפה אחת ובאגודה אחת.

והגאון בעל כלי יקר ז"ל בספרו עוללות אפרים כתב: "מה שנאמר בספר ויקרא (כ"ה מ"ח) אחרי נמכר גאולה תהיה לו אחד מאחיו יגאלנו, רצונו לומר האחדות שבין אחד לאחיו זה יגאלנו", והובא בספר תולדות יעקב יוסף (פרשת שמיני אות א') ע"ש.

ורבינו הגדול החתם סופר ז"ל דברים (י"א כ"א) כתב: "הביטו אל אברהם אביכם וגו' כי אחד קראתיו ואברכהו וארבהו. כי נחם ה' ציון וגו', הארכת בזה ועיקר הענין, כי מרמז על הגאולה האחרונה, שחטא הגלות הוא על שנאת חנם מבלי אחדות, על כן התיקון והגאולה תהיה על ידי אחדות, אחד היה אברהם ואברכהו, וארבהו ועל ידי זה כי נחם ה' ציון".

ובן כתבו גדולי תלמידיו, הגאון המפורסם רבי חיים סופר ז"ל בעל מחנה חיים בספר דרשותיו תורת חסד (דרוש ל' לחנוכה דע"ג ע"ב): "אין גאולה בלא אחדות, כמו לך כנוס את כל היהודים, וכמו חבור עצבים אפרים הנח לו, וכן בגלות עיקר הקיום אחדות", ורעו ועמיתו רבי הלל מקאלאמיה ז"ל בספר מקרי דרדקי (פרשת וארא אות קל"ט): "האספו ואגידה לכם כשתהיו באחדות ובאגודה אחת, אז אוכל להגיד לכם זמן הגאולה, משום שבעון שנאת חנם נחרב הבית אבל לעתיד נאמר אפרים לא יקנא את יהודה ולא יהודה לאפרים וכו'" ע"ש.

בס"ד נראה לומר דשני שרשים גדולים יש לגאולת ישראל, האחד צדקה, והשני אחדות, והנני כותב בקיצור גדול, ותן לחכם וגו'.

הגאולה תהיה בזכות מצות צדקה, כן מלא בכל דברות חז"ל, ועיין בבא בתרא (י"א), ואביא רק לשון הרמב"ם ז"ל בחיבורו הגדול הלכות מתנות עניים (פ"י ה"א): "חייבין אנחנו להזהר במצות צדקה יותר מכל מצות עשה, שהצדקה סימן לצדיק זרע אברהם אבינו, שנאמר כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו לעשות צדקה, ואין כסא ישראל מתכונן, ודת האמת עומדת, אלא בצדקה שנאמר בצדקה תכונני, ואין ישראל נגאלין אלא בצדקה, שנאמר ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה".

ועיין מה שכתב והביא בזה הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו החיים יודוך (מזמור מ"ג דנ"ו ע"ב), ובספרו ספרי חיים על ספרי פרשת עקב (דף ס"ב), ובספרו מועד לכל חי (סימן י' אות ס"ח) כתב דעל ידי צדקה מקרב הגאולה וביותר על ידי צדקה עם עמלי תורה והחזקת תורה שמקרב הגאולה במהרה יותר ע"ש, וכן הוא בספרו נפש כל חי (מערכת ש' אות כ"ג ד"ה או דמ"ז ע"ג), ובספרו צדקה לחיים (מערכת ג' אות צ"ה), ובספרו תוכחת חיים (פרשת וירא דף פ"ו), ועוד שם פרשת ויגש (דף קע"ז), ועיין לשארי הגאון רבי יוסף חיים ז"ל בספרו בן איש חי על התורה (ס"פ שופטים דף רכ"ו).

ובן הגאולה תהיה בזכות אחדות - כתב בספר של"ה הקדוש (פרשת וחי אות כ"ד): "האספו ואגידה לכם את אשר יקרא אתכם באחרית

ובישרת לבב עמך", וככתוב חסדי דוד הנאמנים (ישעיה נ"ה), ובספר שמואל ב' (ט' א') ויאמר דוד ואעשה חסד עמו, ושם (י' ב') ויאמר דוד אעשה חסד, ובספר דברי הימים ב' (י' מ"ב) זכרה חסדי דויד, ועיין סנהדרין (ר' ב'), ובחבורי הנכחי (ערך יבנה וחכמיה) ודוק.

ובוראי אליהו ענינו אחדות, וכמו שעשה בהר הכרמל שאיחד לבבות בית ישראל כאחד וכולם קראו בפה אחד ה' הוא האלהים, וכדתנן במסכת עדיות (פ"ח מ"ז): "רבי יהודה אומר, [אליהו בא] לקרב, אבל לא לרחק. רבי שמעון אומר, להשוות המחלוקת. וחכמים אומרים, לא לרחק ולא לקרב, אלא לעשות שלום בעולם, שנאמר הנה אנכי שלח לכם את אליה הנביא וגו' והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם".

והן הם הדברים אשר כתבתי לעיל, ששרשי הגאולה העתידה צדקה ואחדות, שעל ידי כך מתבטל שורש שנאת החינם שהביא חרבן הבית והגלות, כמאמרם במסכת יומא (ט' ב') ועדיין בעו"ה שטן זה מוקד בין השי"ת יחוס וירחם במהרה אמן.

ועבשיו מצאתי בספר כתב סופר על התורה בראשית (מ"ה ד') שכתב: "והנה צדקה וגמילות חסדים שעושים ישראל, בזה מראים כי אנחנו באחדות ודבקות, ואין בלבנו פירוד ח"ו, כי אם יהיה פירוד לבבות ח"ו, מה לו לפזר וליתן לאיש עני ואביון, ולא ירגיש בצערו, ואתי שפיר דברי רז"ל גדולה צדקה שמקרבת הגאולה, כי נחרב המקדש על פירוד בין הדבקים, וצדקה הוא קירוב ואחדות בישראל", הרי שצדקה ואחדות בני חדא ביקתא אינון ודוק היטב.

ובספר שפת אמת על התורה מלא מזה, ואביא רק לשון אחד משפת אמת (פסח שנת תרס"ד): "בפסוק ששת ימים תאכל מצות וביום השביעי עצרת. עיקר הגלות הפיזור שאינם יכולים להתאחד. ותכלית הגאולה כשבאין אל האחדות, וזה נגמר ביום השביעי, עצרת, כנופיא, וזו עדות השירה, שאמרו כולם בפה אחד דברים אחדים" ע"ש.

ומבואר באר היטב שרק על ידי אחדות, זוכים ישראל לגאולה, והרבה האריכו בזה בספרים ותסגי לן במה שהבאתי בס"ד ואכמ"ל.

ובתב שארי ראש הגולה, הגאון רבי יוסף חיים ז"ל, בספרו בן איש חי ש"ב (פרשת ויצא אות כ"ו): "אנחנו אומרים בברכות ההפטרות שמחנו ה' אלהינו באליהו הנביא עבדך, ובמלכות בין דוד משיחך. ואמרתי בס"ד, אליהו מספרו ב"ן, ודוד המלך ע"ה מספרו י"ד, צירוף שניהם הוא תיבת נד"ב, וזהו שכתוב במשלי (י"ט ו'), רבים יחלו פני נדיב וכל הריע לאיש מתן, פירוש הכל מצפים ומייחלים לראות פני נדיב, הם דוד ואליהו שהם י"ד נ"ב, אך דבר זה תלוי באחדות, ובצדקה, זהו כל הריע, שהוא אחדות שיהיו ישראל רעים זה עם זה, ועוד תלוי באיש מתן, כמו שכתוב מתן בסתר שהוא מתן הצדקה, ולזה אמר מרכבות עמי נדיב, כלומר מרכבות עמי, היא תלויה בנדיב, שהם דוד המלך עליו השלום, ואליהו זכור לטוב", ודפח"ח.

וענינו של דוד צדקה וחסד, בספר שמואל ב' (ח ט"ו): "ויהי דוד עשה משפט וצדקה לכל עמו", ובספר מלכים א' (ג' ו'): "ויאמר שלמה אתה עשית עם עבדך דוד אבי, חסד גדול, כאשר הלך לפניך באמת, ובצדקה

גאונים

הקדמונים היו בקיאים יותר בגירסאות וכוותיהו נקטינן, עד כאן דברי מרן ודוק היטב והבן. [ועיין בביאור הגר"א אה"ע (סימן כ"ז אות ז') עיין שם].

ובגוף הדבר שהרמב"ם ז"ל אחר גירסאות רבותינו הגאונים ז"ל נמשך ונגרר - עיין בזה לגאון נצי"ב ז"ל בהעמק שאלה על ספר השאלות (בהקדמה קדמת עמק פרק א' אות ט"ז וי"ז), ומשנה ברורה (סימן שני"ב ס"א ביאור הלכה ד"ה דברים) ועוד שם (סימן שע"ב ס"א ביאור הלכה ד"ה ואין), ובספר טל תורה פסחים (כ"ז ב'), ובספר עלי תמר על ירושלמי מעשר שני (פ"ה ה"ד דק"א ע"א), וחלה (פ"א ה"א דקצ"ח רע"ב), ובספר יד אליהו ביצה (ל"ב א'), ושבועות (כ"ח ב' וכ"ט א' ול"ז א'), עיין שם.

ובס"ד בזה הארכת בחיבורי ברית יעקב (סימן כ"ח אות ג' דרכ"ט ע"א), ועוד שם (סימן ל' הערה ב') ע"ש, ועיין גם בחיבורי כרם יעקב (סימן י"א סוף אות ד'), ובחיבורי זכות יצחק ח"א (סימן ל"ח, וס"ס מ"ד) ושם ח"ב (ס"ס ט"ו), ובחיבורי וזאת ליהודה (דף ל"ו) ונתבאר בכללי הרמב"ם דילן בס"ד. [ולפי שעה עיין בכל המצויין בחיבורי תרנן לשוני (פרק ט"ז דף קפ"א) עיין שם].

בה לימדנו המלאך הדובר במרן הבית יוסף ז"ל: "ומידע תנדע דכל דבעי הרמב"ם על הרוב אינן קושטא בגין דאיהו אדבק גרסאי קדמונאי כגון ר"ח ורבינו האי דגרסתהון ברירא ולזמנין תוספת מסגיאות פלפולא הוו מקשו על ההוא גרסא ודחו לה ולית קושטא הכי, ופירוש נמי דמפרש הרמב"ם הרוב קושטא אינן", ככתוב בספר מגיד מישרים (פרשת ויקהל ד"פ ע"ב) עיין שם. [ומה שכתב דכל **דבעי** הרמב"ם וכו', תיבת דבעי צריכה קצת ביאור].

ומעניין להשוות האמור לעיל, לדברי מרן ז"ל בבית יוסף חו"מ (סימן ער"ה): "ורב אלפס נתן לפנימי כל דין החיצון וטעמו מפני שהוא גורס בפנימי החזיק לקנות אותו ואת החיצון - פנימי קנה חיצון לא קנה, ורשב"ם גורס בזו קנה שתיהן, והטעם משום דכיון דחיצון משועבד לפנימי לדריסת רגל הוא בטל לגבי הפנימי להיות נקנה בחזקתו כל שנתכוין לקנות גם אותו, והכריע הרא"ש (ב"ב פ"ג סס"א) כגירסת רשב"ם, וגם הרב המגיד משנה בהלכות זכייה (פ"א ה"ח) כתב דקצת נראה כגירסת רשב"ם. והר"ן בחידושיו (ב"ב נ"ג ב') כתב שגירסת הרי"ף והרמב"ם היא **גירסת הגאונים** ע"ש, ונראה לי דכל כהאי גוונא

גומר עלי

שכתב: "אקרא אף על פי שהמלך [שאול] רודפי, אקרא לאלהים שהוא עליון על הכל והוא יצילני מידו, והוא גומר, כלומר, משלים חסדו עלי, כלומר, כמה פעמים עשה עמי חסד ועתה ישלים עלי החסד בדבר המלוכה", ואחריו פירש כן במצודות דוד שם גומר, המשלים לגמור מה שהבטיח עלי".

תהלים (נ"ז ג'): "אקרא לאלהים עליון לאל גומר עלי".

והנה בס"ד נתעוררתי להבין מה פירוש תיבת גומר, ורש"י לא פירש, ובתרגום הסביר על דרך מדרש אגדה ע"ש ועיין מדרש תהלים פרק קמ"ב) דלקמן, וראיתי לרד"ק ז"ל שם

הגדול הרמב"ן ז"ל בפירושו היקר לתורה שמות (כ"ב ט"ו): "ועל דעתי מזה הלשון הוא ומרד ואשתדור מתעבד בה (עזרא ד' י"ט), מרד ותחבולה רבה, **כי יחליפו האותיות האלה נל' ור' אף בלשון הקודש**, כמו מזלות (מ"ב כ"ג ה') ומזרות באיוב (ל"ח ל"ב), נמלצו (תהלים קי"ט ק"ג) ונמרצו (איוב ו' כ"ה), מפלשי עב (איוב ל"ז ט"ל) מפרשי עב (שם ל"ז כ"ט), וכן בארמית ואלו (דניאל ז' ח') וארו (שם ז' ז'), שרשרת (שמות כ"ח י"ד) אמרו בה חכמים שלשלת (מקואות פ"י מ"ה), ויש נוסחאות שכתוב בהם במשנה באבות פ"ב מ"ה) השתדר להיות איש" עכל"ק, ועיין לגאון רבי ישעיה ברלין ז"ל בספרו מיני תרגימא שמות שם, ובהגהותיו לספר יד מלאכי (כלל רפ"ח) ודוק.

וכבר כתב כן גם רש"י ז"ל בפירושו לספר איוב (ו' כ"ה): "מה נמרצו, כמו מה נמלצו **ול' מתחלפת בר'**" עכ"ל, ובה תבין דברות רש"י ז"ל בפירושו לשמות (כ"ח כ"ב), וישעיה (ו' כ"ב), ויחזקאל (י"ט ז'), ויומא (ע"ח סע"א), ותענית (כ"ג סע"ב), וחולין (ז' רע"א) עיין שם, ועיין בזה ארוכה בחיבורי מנוחת שלום ח"ט (ס"ס מ', וסימן נ"ו), ובחיבורי הדר יעקב ח"ו (סימן מ"ג דק"א ע"א), והארכתי בס"ד בכללי תורה דילן.

ובס"ד מצאתי עכשיו סימוכין לפירושי והוא במדרש תהלים (מזמור קמ"ב): "זעקתי אליך וגו', סגור היה דוד במערה מבפנים, ושאל מבחוץ ועומד על פתח, אמר לו דוד, רבוני בבקשה ממך, הוציאה ממסגר נפשי וגו', כתר את נוטל על דבר זה שתושעני. שנאמר בי יכתירו צדיקים וגו'. וכתיב, (שם נ"ז ג') אקרא לאלהים עליון לאל **גומר** עלי וכתיב (שם קי"ט י"ז) **גמול** על עבדך ואחיה", ודוק היטב.

והרד"ק ז"ל בספר השורשים שלו (ערך גמר) כתב: "גמר. גמר אמר לדר ודר (תהלים ע"ע ט'), כי גמר חסיד (שם י"ב ב'), ענין כליון והשלמה. ואשר הוא פועל יוצא לאל גומר עלי משלים חסדו, וכן ה' יגמר בעדי (שם קל"ח ח') ישלים טובו בעדי, ויש מפרשים יגמור נא רע רשעים (שם ז' י'), יוצא, כלומר הרע שעושים הרשעים יגמור אותם ויכלם, ויתכן היותו פועל עומד כלומר שיכלה ויסור רע הרשעים".

הרי שהרד"ק ז"ל מפרש גומר מלשון השלמה וסיום, ולשארי הגאון רבינו יוסף חיים ז"ל בספרו בן יהוידע ברכות (ס"ג ב') ראיתי שכתב: "וזהו גומר עלי, מסכים על מעשינו", וראיתי שכבר פירש כן רבינו הב"ח ז"ל אה"ע (סימן כ'), ומצאתי שכך פירשו רז"ל במדרש בראשית רבה (פצ"ח ס"א) אקרא לאלקים זה יעקב אבינו, לאל גומר עלי **שהסכים** הקב"ה עמו" וכו', וכן מבואר במדרש שמות רבה (פט"ו ס"ב), ובמדרש במדבר רבה (פ"ח ס"ד) ועיין מדרש תהלים (מזמור ד') ועוד שם (ומזמור נ"ז) ודוק היטב.

ואם היתה לנו רשות הייתי בס"ד מפרש באופן נוסף דגומר עלי היינו גומל עלי, וכההיא שם בספר תהלים (י"ג ו'): "ואני בחסדך בטחתי יגל לבי בישועתך, אשירה לה' כי **גמל עלי**", ועוד שם בתהלים (קמ"ב ח'): "הוציאה ממסגר נפשי להודות את שמך בי יכתרו צדיקים כי **תגמול עלי**", וכיוצא בזה שם בתהלים (קט"ז ז') כי ה' גמל עליכי, ושם (פסוק י"ב) מה אשיב לה' כל תגמולהי עלי ודוק היטב.

והוא לפי הנודע כי אות ל' ור' מתחלפות בלשון הקודש, וכמו שלימדנו רבינו

גזל

במעם שאין לוקין על לאו דגזל

קיימא לן שהעובר עבירה שלוקין עליה נפסל לעדות ככתוב בשלחן ערוך חו"מ (סימן ל"ד סעיף א'), והגאון רבינו יהונתן ז"ל בספרו תומים שם (אות א') כתב לחלק שאם עבר על לאו שניתק לעשה נפסל לעדות, אבל אם עבר על לאו שניתן לתשלומין אינו נפסל לעדות, ובזה תירץ תמיהת הכנסת הגדולה והמשנה למלך ע"ש, הרי שיש נפקותא גדולה בזה ודוק. [ובקונטרס שכתבתי בס"ד בשנת תשל"ג הארכתי בדברות הגאון התומים ואכמ"ל].

והרמב"ם ז"ל בחיבורו הגדול הלכות גזלה ואבדה (פ"א ה"א) כה כתב: "כל הגזול את חבירו שוה פרוטה עובר בלא תעשה שנאמר לא תגזול, ואין לוקין על לאו זה שהרי הכתוב נתקו לעשה שאם גזל חייב להחזיר שנאמר והשיב את הגזלה אשר גזל זו מצות עשה, ואפילו שרף הגזלה אינו לוקה שהרי הוא חייב לשלם דמיה וכל לאו שניתן לתשלומין אין לוקין עליו", הרי מבואר שהטעם שאין לוקין על הגזל משום דניתק לעשה דהשבה, אמנם נכון אם אינו בר השבה כגון ששרף החפץ ובטל עשה דהשבה, גם כן אינו לוקה דעדיין איתא בתשלומין, מכל מקום עיקר הדבר דהוי ניתק לעשה, והא היה לו לנקוט ולכתוב בספר עבד שלמה וצ"ב.

בימים אלו, שנת תשס"ו, יצא לאור עולם ספר חשוב הנקרא בשם "עבד שלמה", על פירוש רש"י לתורה, חיברו חד מן קמאי רבינו משה גבאי ז"ל, דיין בתקופת הריב"ש ושאריו של הרשב"ץ, וראיתי לו שם בראשית (ד' י"ג דף ע"א) שכה כתב: "גזל אפילו מלקות אין חייבים עליו, שהרי ניתן להשבון".

ונעלם ממני ולא ידעתי מדוע כתב כן שהטעם שאין לוקין על הגזל הוא משום דהוא לאו הניתן להשבון, ולא כתב דהטעם הוא משום דגזל הוא לאו הניתק לעשה דוהשיב את הגזלה, כאומרים להדיא בחולין (קמ"א א'), ועיין מכות (ט"ז א'): "והא איכא גזל דרחמנא אמר לא תגזול - והשיב את הגזלה".

וזו לשון הרמב"ם בספר המצוות (עשה קצ"ד): "מצוה קצ"ד היא שצונו להשיב את הגזלה בעצמה אם היא נשארה בעצמה, ותוספת חומש, או לתת דמיה אם נשתנית, והוא אמרו יתברך והשיב את הגזלה אשר גזל, וכבר בארו במסכת מכות שלא גזל הוא לאו שניתק לעשה ואמרו רחמנא אמר לא תגזול והשיב את הגזלה", ועיין בספר המצוות שם (לאוין רמ"ה), ובספר החינוך (מצוה קכ"ט ומצוה רכ"ט) ודוק.

ויש חילוק בחומר הלאוין הללו, דהנה אנן

גזל גוי

אחד הגונב ממון ישראל או הגונב ממון של גוי, ואחד הגונב מגדול או מקטן".

ורמ"א ז"ל בהגה שם כתב: "טעות גוי כגון להטעותו בחשבון או להפקיע

כ"ו מנחם אב תדש"מ.

כתב מרן ז"ל בשלחן ערוך חשן משפט (סימן שמ"ח סעיף ב'): "כל הגונב אפילו שוה פרוטה עובר על לאו דלא תגנובו וחייב לשלם,

(דלקמן) העלה שגם דעת רש"י ז"ל דגזל הגוי אסור מן התורה, ויש להעיר שמדברי רש"י ז"ל בפירושו לתורה ויקרא (כ"ה מ"ח) אכן מתבאר דאף רש"י ז"ל סובר דגזל גוי מן התורה, וכמו שכתב הגאון מהר"ם ן' חביב ז"ל בספר כפות תמרים סוכה (דף ל'), וגם הוא שם העלה דרש"י ז"ל סובר כדעת כל הפוסקים דגזל הגוי אסור מן התורה ע"ש, ועיין בחיבורי אות יעקב (דף י' אות ד') מה שכתבנו בזה, והארכתי בס"ד בקונטרס גזל גוי כת"י, השי"ת יעזורני ויזכני להוציא לאור כל חידושי במהרה, כיר"א.

וראיתי לגאון רבי יצחק פאלאג'י ז"ל בספרו יפה ללב ח"ד (חו"מ סימן שמ"ח אות ג') שכתב: "לדעת רש"י סנהדרין (נ"ז א') גזל גוי אינו אלא מדרבנן משום חילול השם, וכן היא דעת רבינו יהודה החסיד ז"ל בספר חסידים (סימן תרס"א וסימן תתר"פ) עכ"ל.

ואחר שהיה חידוש בעיני שמצאנו חבר לשיטת רש"י ז"ל דגזל הגוי מדרבנן, והם דברות חד מתקפי ואדירי קמאי מרבנן בעלי התוספות, רבינו יהודה החסיד ז"ל, ואין גם אחד מגדולי רבותינו ז"ל שהביא דבריו, אמרתי לעיין בדברי קדשו ולראות אם אכן כן הוא, והנני כותב הנלע"ד בס"ד, ולמעין הישר משפט הבחירה.

חנה זו לשון ספר חסידים (סימן תרס"א): "אמר לו לא עשיתי לשום אדם רעה אלא לאותו גוי הייתי מטעה אותו ועושה לו עול, וכשמת מלאכו הגיד לו וצעק על זה, והקב"ה עושה משפט לעשוקים בין יהודי בין גוי, לכן לא יגנוב אדם לא ליהודי ולא לגוי, שלא יתחלל שם שמים על ידו" עכ"ל.

ובעניותי נעלם ממני ולא ידעתי מהיכן יצא לו לגאון יפה ללב ז"ל שרבינו יהודה החסיד ז"ל כאן סובר **דגזל** גוי דרבנן, שהרי

הלואותו, מותר, ובלבד שלא יודע לו דליכא חילול השם, ויש אומרים דאסור להטעותו, אלא אם טעה מעצמו שר"י, ועיין שם בסמ"ע ויש"ך וביאור הגר"א ז"ל.

וידועה מחלוקתן של רבותינו ראשונים כמלאכים ז"ל אם גזל גוי אסור מן התורה או מדרבנן, ודעת רש"י ז"ל סנהדרין (נ"ז א') דגזל גוי אסור מדרבנן, אבל אין כן דעת הפוסקים, אלא דעת רוב ככל הפוסקים שגזל גוי דאורייתא וכמו שכתב הגאון מהרי"ט אלגאזי ז"ל בביאורו הלכות יום טוב (פ"ב אות י"ז ד"י ע"ד) ע"ש.

וכזאת תמצא שכתבו שדעת רוב כלל הפוסקים דגזל גוי אסור מן התורה, רבינו החתם סופר ז"ל בחידושי לעבודה זרה (נ"ט ב'), והגאון רבי שלמה קלוגר ז"ל בספר החיים (סימן תרמ"ט משנה כ"ד דט"ל ע"א), והגאון מהרש"ם בספר תשובותיו ח"ד (סימן כ"ב ד"ה ומה שהביא) ע"ש. [ומה שכתב בשו"ת מהרש"ם ח"ב (סימן ע"ו ד"ה ובדין) דלרוב הפוסקים גזל הגוי מדרבנן ע"ש, תמוה, שמלבד שנהפוך הוא, עוד בה שהרי הוא עצמו ז"ל כתב להיפך כנ"ל].

והגאון מהרא"ל צינץ מפלאצק ז"ל זיע"א בספרו טיב קדושין (סימן כ"ח אות ו') כתב דעת רש"י דגזל גוי מדרבנן **דעה יחידאה** היא ע"ש, והגאון רבי יוסף ידיד הלוי אב"ד פעה"ק ירושלם ת"ו כה כתב בספרו ברכת יוסף ח"ג (אות ח' סימן כ"ד דף ק"נ): "ודברי הרב נהר שלום תמוהים מאד, שעשה עיקר מדברי רש"י שאיסור גזל גוי מדרבנן, והוא כמעט נגד כל הפוסקים וסברת יחיד היא, ומרן ז"ל ורמ"א ז"ל סוברים דגזל גוי אסור מן התורה" ועש"ב. ורבינו אביר הרועים הגאון רבי חיים וואלז'ין זצ"ל בתשובתו שבספר חוט המשולש

אסור מן התורה, דאחר דרוב הפוסקים וכמעט כולם סוברים דגזל גוי אסור מן התורה, ושיטת רש"י ז"ל דגזל הגוי אסור מדרבנן לא מצאו חבר ויחידאה קראוה כנ"ל, אם כן מדוע ולמה נעמיד שסברת רבינו יהודה החסיד ז"ל דגזל הגוי מדרבנן, ומכללי ההוראה אנחנו מקובלים דכל פוסק שאין גילוי והכרע בדעתו כיצד סובר אין לייחס בדעתו סברה דחוויה, וזו לשון הגאון חיד"א ז"ל בספרו נחל אשכול על מגילת רות (פ"ג פ"ח): "ואין לייחס לתוספות סברת ראבי"ה שדחוויה מכל הפוסקים", ובשו"ת חתם סופר חו"מ (סימן ק"ג ד"ה אבל) כתב: "אבל באמת אי אפשר בשום אופן לומר שהגהות אשרי בשם ר"י סוברים כהר"ה, אחר שהעיד שאין שום אחד מהגאונים שסובר כוותיה, ואין נייחס לר"י שסובר כרז"ה", וכיו"ב כתבו בחקרי לב יו"ד (ח"א סימן נ"ד דפ"ב רע"ד), ובשדי חמד כללים (מערכת ל' כלל ס"ד), ושם אסיפת דינים (מערכת חמץ ומצה סימן ח' סוף אות ט"ו ד"ה הרי שדעת) ועיין בזה בחיבורי יחי יוסף (דף ס"א), ובחיבורי נר יהודה (דף קפ"ו), ובחיבורי כנסת יעקב (דף ע"ב, דף פ'), ובחיבורי תפארת יצחק (דף קי"ד) ובחיבורי שלום יעקב, עיין שם וצרף לכאן.

ואדרבה כל כי האי גוונא קבלה בדינו שכל פוסק שדבריו סתומים ואין גילוי להדיא מה דעתו, נוקטים אנחנו בדעתו שסובר כדעת רוב הפוסקים וכדכתיבנא בארוכה מפי סופרים וספרים למעלה **משבעים** בחיבורי ברית יעקב (סימן ו' הערה ז') ובחיבורי מנוחת שלום ח"ו (סימן א') עש"ב, ומינה נמי לנידון דידן שאין נייחס לרבינו יהודה החסיד ז"ל שסובר דגזל גוי מן מדרבנן ונוקי ליה כסברת יחיד, אתמהא.

ובפרט שרבינו יהודה החסיד ז"ל החמיר טובא בגזל גוי כמבואר על כל פני

בדבריו כאן מבואר שרק היה **מטעה** היהודי לגוי, ובכהאי גוונא ליכא לאיסור גזל ורק מצד חילול השם איתא, עיין בסוגיא דבבבא קמא (ק"ג ס"א), ובדברי רמ"א ז"ל בהגה לשלחן ערוך המובאים בראש דברינו.

ואם משום שבספר חסידים סיים: "לכן לא יגנוב אדם לא ליהודי ולא לגוי שלא יתחלל שם שמים על ידו", ושמע מינה דגם בגניבה יש רק לאיסור דחילול השם ולא משום גזל גוי, הא נמי לא מכרעא, שהרי רבינו יהודה החסיד ז"ל שם כתב כן גם על גניבה **מיהודי** וכמפורש להדיא בדבריו, ובעל כרחין דלא נחית השתא לאיסור גזל, אלא קא משמע לן שחוץ איסור גזל איכא נמי לאיסור חילול השם, ועיין.

עוד מה שהביא ביפה ללב שם מספר חסידים (סימן תתר"פ) שסובר שגזל גוי דרבנן, הנה כך דבריו בספר חסידים שם: "וכשם שאתה צריך להתנהג בנאמנות עם ישראל כך עם הגויים [תתנהג], ואם יטעה הגוי את עצמו, תזהר [להחזיר לו - מקו"ח] שמא ידע אחר כך, ויתחלל שם שמים על ידך, ואם אין לאדם אלא מעט טוב לו שיצטרך לבריות ממה שיקח ממון נכרים ויברח עם הממון, ויתחלל שם שמים על ידו, שיאמרו הנכרים על היהודים גנבים ורמאים" עכ"ל.

וגם מכאן בעניותי איני רואה הכרח דרבינו יהודה החסיד ז"ל סובר דגזל גוי דרבנן, דכאן קאי על **טעות** גוי וכמבואר בדבריו. ותו דאף אם נימא דבגניבה ממש מיירי (וכפשט סיום לשונו), מכל מקום כבר כתבתי דרבינו ז"ל לא נחית השתא לגזל גוי, אלא קא משמע לן דאף בלא איסורא דגזל איכא איסורא רבה דחילול השם.

ובן בדין דיש לומר שכך יפה לנו לומר שגם רבינו יהודה החסיד ז"ל סובר שגזל הגוי

ובדמשק אליעזר שם (אות ב') בארוכה, ואבן העזר (סימן כ"ח ס"א) ובית שמואל (שם אות ה') ובאיור הגר"א (שם אות ה'), ואבני מילואים שם (אות ג'), וישועות יעקב (שם אות ג').

ומה שכתב בגליון הגאון רבי עקיבא איגר חו"מ שם, וכבר קדמו בשער המלך בהלכות גזילה שם. ומה שכתב הגאון רבי עקיבא איגר ז"ל בדעת התנא רבי עקיבא, ק"ק הלא כבר כן מבואר בדברי הרדב"ז שציין אליו שם.

ועיין בזה שו"ת רדב"ז (סימן אלף רע"ו), שו"ת רשד"ם חו"מ (סימן נ"ט), שו"ת שער אפרים (סימן ב'), מגן אברהם (סימן תרל"ז סק"ג), שו"ת חכם צבי (סימן כ"ו), ארעא דרבנן (אות קמ"א), שו"ת חוט המשולש (מסימן י"ד עד סימן י"ח), שו"ת יהודה יעלה יו"ד (סימן כ"ה), בארוכה שו"ת שואל ומשיב מהדורה חמישאה (סימן פ"ה) ושם מהדורה תנינא (ח"ד סימן קס"ו), שו"ת בית שלמה או"ח (ס"ס ט"ל), שו"ת ברית יעקב (סימן כ"ט ד"ה הנה), אברהם אזכור (מערכת ג' אות י"ח), שו"ת מהרש"ם ח"א (סימן י"ב ד"ה אבל מ"ש רד"מ), ושם ח"ב (ס"ס כ"ג וסימן קי"ז), ושם ח"ד (סימן כ"ב ד"ה ומה שהביא), ובספרו עין הרועים (ערך גזל גוי דנ"ח ע"א אות א'), ספר דברי הגאונים (כלל ע"ז אות י"ז) בארוכה, שדי חמד (מערכת ג' כלל ל"ח עד כלל מ"ב), ועוד לו שם (כלל נ"ה סקט"ז), שו"ת דברי מלכאל ח"ו (סימן ע"ח), תפארת ציון (דף מ"א אות י"א ואות י"ח), מרגליות הים סנהדרין (נ"ז א' אות י"ג). ספר יחי ראובן (מערכת ג' אות ו'), ומה שכתבתי בס"ד בהגהותי אות יעקב שם (אות ה'), ובקונטרס תוספת חיים (דף ח' אות ט'), ונתבאר בקונטרס גזל גוי בס"ד.

והגאון הצדיק רבי שלמה שטנצל ז"ל בספרו קהלת שלמה (מערכת ג' אות ב') שכתב

ספרו, עיין בסימנים דלעיל, ועוד עיין לו שם (סימן ת"ר, וסימן תתרע"ד) ועוד, וכתב בבאר הגולה חושן משפט (סימן שמ"ח): "ואני כותב זאת לדורות שראיתי רבים גדלו והעשירו מן הטעות שהטעו הגוי, ולא הצליחו וירדו נכסיהם לטמיון ולא הניחו אחריהם ברכה וכמו שכתב בספר חסידים (סימן תתרע"ד), ורבים אשר קדשו ה' והחזירו טעויות הגוי בדבר חשוב גדלו והעשירו והצליחו והניחו יתרם לעולליהם" ע"ש, זה הנלע"ד בס"ד.

* * *

ולשלמות המלאכה, ראיתי לנכון לקבוע כאן בס"ד, כמה הערות קטנות מקונטרס הכללים דילן כת"י, שכתבתי בזמנו (שנת תש"ל), בענין זה דגול הגוי, ואקווה שבעזה"י יהיו לתועלת המעיינים הי"ו.

א. בענין דאיסור גזל הגוי - עיין בבא קמא (ק"ג ב'), בבא מציעא (פ"ז ב'), כריתות (י"ד ב'), רי"ף בבא קמא (שם דף מ'), רמב"ם הלכות גניבה (פ"א ה"א, ופ"ג ה"ג, ופ"ז ה"ח), הלכות גזילה (פ"א ה"ב ופ"א ה"ד וה"ח), ובפירוש המשניות לרמב"ם כלים (פ"ב מ"ז), סמ"ג חלק העשין (עשה ע"א ועשה ע"ג), וחלק הלואין (לאו קנ"ב ולא קנ"ג), ורש"י בפירוש התורה ויקרא (כ"ה מ"ח), ולסנהדרין (נ"ז א' ד"ה וישראל), ורמ"ה לסנהדרין (שם ד"ה רב הונא), ספר יראים עמוד דינים (סימן רנ"ה), ועיין לגאון מהרי"ט אלאזאי ז"ל בהלכות יום טוב הלכות בכורות (פ"ב אות י"ז דף כ').

ועיין שלחן ערוך חושן משפט (סימן שמ"ח סעיף ב') ובנושאי הכלים שם, וכנסת הגדולה (שם הגה"ט אות ב'), ובשער המשפט שם, ועוד בחושן משפט שם שם (סימן שנ"ט ס"א) ובנושאי הכלים שם, וכנסת הגדולה שם (הגה"ט אות ד'),

הקדושה, עיין בזה לגאון חיד"א בספר מדבר קדמות (מערכת ג' אות כ"ט), ובספרו מראית העין בבא קמא (ק"ג א'), ובספרו לב דוד (פרק ט"ז ופרק י"ט ד"ה לא תגנוב), וכן כתב רבינו הגדול הגר"א ז"ל בביאורו למאמרי רבה בר בר חנה (מאמר היכא דנשקו ארעא ורקיעא דף כ'), ועיין בספר פלא יועץ (ערך גול), ולגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו רוח חיים או"ח (סימן רמ"ב אות ד'), ובספרו כף החיים (סימן כ"א אות ז'), ובספרו מועד לכל חי (סימן כ"ג אות ו'), ובספרו צוואה מחיים (דף ה' עמוד ב' אות ו'), ולמר בריה ביפה ללב ח"ד (חור"מ סימן שנ"ט אות א'), ולדודי זקני הגאון ריש גלותא דבבל מוה"ר רבי יוסף חיים ז"ל בספרו בן איש חי הלכות שנה ראשונה (פרשת כי תצא אות ז'), ובן איש חי חלק הדרושים (פרשת ויצא דף ל"ב), ובחיבורי תוספת חיים (סימן ט') וש"נ.

ח. גזל גוי. אם יש מצות "והשיב את הגזילה", בגזל את הגוי - בשו"ת מהרש"ג ח"ב (סימן קנ"ט) כתב שחייב להשיב והביא כן מדברי הרבה רבותינו הראשונים ז"ל.

עוד בענין גזל הגוי אם מצוה להשיב - עיין ירושלמי בבא קמא (פ"ד ה"ג), רש"י סנהדרין (נ"ג א' ד"ה צערא) ורמ"ה שם, תוספות פסחים (כ"ט רע"א ד"ה בדין), תוספות רשב"א (שם), שו"ת חות יאיר (סימן ע"ט), יום תרועה ראש השנה (כ"ח א' ד"ה אמר רבי יהודה), שער המלך הלכות גזילה (פרק א' הלכה ב'), נהר שלום או"ח (סימן תער"ג אות ##), שו"ת נודע ביהודה מהדורה קמא יו"ד (סימן פ"א ד"ה והדרך השני), נתיבות המשפט (סימן שמ"ח אות א'), שער המשפט (סימן שמ"ח אות ב'), מנחת חינוך (מצוה ק"ל אות א' די"ד ע"ב), ועוד שם (מצוה רכ"ט אות ג'), הגהות יד אפרים או"ח (סימן תקפ"ו), שו"ת יהודה יעלה יו"ד (סימן כ"ה) ושם חור"מ (סימן

דבתנא דבי אליהו רבה (פרק ט"ו) מבואר שגזל גוי אסור מן התורה ע"ש.

ב. בענין איסור גזל הגוי בדעת הרמב"ם ז"ל - מרן ז"ל בכסף משנה הלכות גזילה (פ"א ה"א) רצה לומר שאיסורו מדרבנן ע"ש, אבל רוב ככל גדולי האחרונים ז"ל חלקו עליו בראיות גדולות וחזקות, והעלו שגם הרמב"ם ז"ל סובר דגזל הגוי מן התורה והאריכו בזה - עיין ש"ך חו"מ (ר"ס שמ"ח ור"ס שנ"ט), ובכנסת הגדולה חו"מ (סימן שמ"ח הגהות הטור אות ב'), ועוד לו שם (סימן שנ"ט הגהות הטור אות ד'), וכנסת הגדולה אה"ע (סימן קמ"א הגהות הטור אות ק"צ), ובספר מחנה אפרים (הלכות גזילה סימן ג'), וארעא דרבנן (מערכת ג' אות קמ"א) ואכמ"ל. [ועיין בשו"ת שער אפרים (סימן ב'), וערוך לנר סוכה (ל' ב'), וצ"ע].

ג. בענין איסור גזל גוי ראיתי שני נביאים מתנבאים בסגנון אחד, הגאון הכהן הגדול מאחיו מהרש"ם ז"ל בספר תשובותיו ח"ב (סימן קי"ז ד"ה הנה) כתב: "ועיין בירושלמי בבא קמא (פ"ד ה"ג) שמבואר דרבן גמליאל גזר על גזל גוי, ונעלם זה מן הפוסקים", וכן הוא שם (סימן ס"ג), ובספרו עין הרועים (דף נ"ח), וגם הגאון תשואת חן (סימן מ"ד) כתב להוכיח מדברי הירושלמי הזה שגזל גוי דרבנן, והובא בשתיקה כהודאה בשדי חמד (מערכת ג' כלל ל"ח) ע"ש.

ויש לי להעיר שכבר קדם וזכה בזה רבינו הגדול הגר"א זצ"ל בביאורו לשלחן ערוך אבן העזר (סימן כ"ח אות ה'), אבל הוא ז"ל דחה הראיה באומרו דהך ירושלמי אתי כמאן דאמר גזל גוי מותר מן התורה ודוק.

ד. בחומר איסור גזל הגוי - ידועים דברי רבינו האר"י ז"ל שהגנוב מן הנכרי גורם שהשר של האומה ההיא יש לו יכולת לגנוב מן

את הגזילה, וכדכתב הרמב"ם הלכות גזילה (פ"א ה"א) ע"ש, ומצאתי עכשיו באורך עצום בזה בספר דברי הגאונים (כלל ע"ז אות י"ג ואות י"ט) ע"ש.

ו. גזל גוי. אף למאן דאמר גזל גוי מותר מן התורה היינו דוקא במטלטלין ולא בקרקע - עיין שו"ת מהרש"ם ח"ב (סימן קי"ז), ועיין הרועים (דנ"ח ע"ב אות י"ב).

ז. גזל גוי. אף למאן דאמר מותר דוקא כל שצער לישאל אבל בחינם מודה שאסור - עיין הגהות מיימון הלכות גניבה (פ"ז ה"ב) בשם סמ"ג (לאוין קנ"ב), ושו"ת יהודה יעלה יו"ד (סימן כ"ה ד"ה ומה).

ח. גזל גוי. אם נקרא לכם - עיין שו"ת מהרש"ם ח"ב (סימן קי"ז וסימן קמ"ה דנ"ט רע"ד), ושם ח"ה (סימן מ"א וסימן מ"ט) וכתבתי במקומו בס"ד.

ט. גזל גוי. אם ביאוש גרידא קונה - עיין שו"ת מהרש"ם ח"ב (סימן קי"ז).

י. גזל גוי. גזל גוי ואחר כך נתגייר הגוי אם צריך להחזיר לו - עיין שו"ת שואל ומשיב מהדורה קמא (ח"א סימן קכ"ח).

יא. גזל גוי. אם עשו בו תקנת השוק - עיין אברהם אזכור (מערכת ג' אות י"ח).

יב. גזל גוי. אם גם גזל מדבריהם אסור בגוי - עיין שו"ת עמודי אש (סימן כ"א אות ל"ד).

רל"ג), שו"ת בית שלמה או"ח (סימן ט"ל דכ"ו ע"ב) ושם כתב דאף למאן דאמר שאין צריך להחזיר על כל פנים מדרבנן בעי השבה כמבואר בדברי הרמב"ם (ראש הלכות גזילה) וטור חושן משפט (סימן שמ"ח), שו"ת ברית יעקב (סימן כ"ט ד"ה אך דפ"ה ע"א), שו"ת שואל ומשיב מהדורה קמא (ח"א סימן קכ"ח), ועוד שם (ח"ג סימן קל"ב), ומהדורה תנינא (ח"ד סימן קס"ו), ומהדורה תליתאה (ח"ג סימן קמ"ז), ומהדורה חמישאה (סימן פ"ה דפ"ט ע"ב), ובספרו מגן גיבורים (סימן י"ג אות ו'), שו"ת חסד לאברהם מהדורה קמא או"ח (סימן י"א ד"ה בעת), שו"ת עמודי אש (סימן כ"א אות ל"ד דק"ד ע"א), ספר אמרי בינה (הלכות פסח סימן כ"ג דנ"א ע"ג), שדי חמד (מערכת ג' כלל מ"ב), שו"ת מהרש"ם ח"א (סימן י"ב ד"ה אבל), ושם ח"ב (סימן קי"ז ד"ה הנה) ועוד שם (סימן קמ"ה ד"ה גם), ועוד שם (סימן ר"ט דפ"ד ע"ג), וח"ה (סימן ד' ד"ה ומה) ועוד שם (סימן מ"א ד"ה ואמנם), וח"ו (סימן כ"ד ד"ה ובאמת) ועוד שם (סימן ר"ט ד"ה והנה), ועוד שם (סימן רי"ט ד"ה מ"ש), ובספרו עין הרועים (ערך בן נח אות ח' דנ"א ע"ב), שו"ת צור יעקב ח"ב (סימן ב' ד"ד ע"א), שו"ת דברי יחזקאל (סימן ס' אות ה' ואות ו'), אורוין תליתאי (קונטרס יש"א ברכה סימן ד' דקל"ד ע"ג) ע"ש.

ושמעתי ממו"ר הגאון שר התורה ועמוד ההוראה, רבי בן ציון אבא שאול שליט"א דהעיקר לדינא שגם בגוי יש והשיב

גזל גוי

הבריות, וירחיק את עצמו מן העבירה ומן הגזל, מן הישראל ומן הגוי אפילו מכל בני אדם, ולא ניתנה תורה אלא לקדש שמו הגדול שנאמר ושמתי אות וגו' והגידו את כבודי בגוים".

חייתי לומד היום דברי רבינו הגדול בעל חפץ חיים זצ"ל, בספרו מחנה ישראל (ס"פ י"ז דף קי"ט) וראיתי שכה כתב: "וזה לשון תנא דבי אליהו ואהבת את ה' אלהיך, תהא מאהבו על

מהם פליטים וגו', מהו אומר בסוף הענין, והגידו את כבודי בגוים".

ולענ"ד נוסח זה יותר תמוה, דמ"ש "אפילו מכל אדם שבשוק", דבעל כרחין קאי או על ישראל או גוי, והרי כבר הזכירם מקודם, ותו מאי "אפילו" דקאמר, וצ"ב.

ועכשיו ראיתי שרבינו החפץ חיים ז"ל העתיק דברי הילקוט שמעוני (פרשת ואתחנן רמז תתל"ז): "ואהבת את ה' אלהיך תהא מאהבו על הבריות, וירחיק את עצמו מן העבירה ומן הגזל מישראל ומן הגויים, ומכל בני אדם, שהגונב לגוי סוף שיגנוב מישראל, והגוזל לגוי סוף שיגזול לישראל, הנשבע לגוי סוף שישבע לישראל, והמכחש לגוי סוף שיכחיש לישראל, ולא והשופך דמי הגוי סוף שישפוך דמי ישראל, ולא נתנה תורה אלא לקדש את שמו הגדול שנאמר ושמתי בהם אות וגו' והגידו את כבודי בגוים", [ניתכן דמשום כך החפץ חיים ז"ל לא ציין הפרק, ורק כתב בסתמות תנא דבי אליהו ודוק].

ודע דבנוסח זה שהובא בילקוט שמעוני "שירחיק את עצמו מן העבירה ומן הגזל", יובן היטב בס"ד, שהרי סתם עבירה בלשון חז"ל בתלמודים ובמדרשים הכוונה עריות, וכמו שהארכתי בראיות גמורות בחיבורי שובי השולמית ח"ה (סימן כ"ב) ובחיבורי שובי השולמית ח"ו (סימן י"ד) וש"נ, ועוד בחיבוריי במקומות הרבה, ואנן קיימא לן דעריות וגזל בהדי הדדי אזלי ובני חדא ביקתא נינהו, והוא פסוק מפורש בספר תהלים (נ' ט"ז) אם ראית "גנב" ותרץ עמו ועם "מנאפים" חלקך, והארכתי בזה בחיבורי הדר יעקב ח"ה (ס"ס ל"ח) עש"ב וצרף לכאן, והיינו דקאמר המדרש "שירחיק את עצמו מן העבירה ומן הגזל", ועיין בספר מעיל צדקה (ס"ס אלף תק"ד) שכתב שהגזל מושכו אל העריות ע"ש ודוק היטב.

ונתעוררתי להבין דברות חז"ל דמהו שאמרו: "ירחיק עצמו מן הגזל מן ישראל ומן הגוי אפילו מכל בני אדם", דאחר שאמרו מישראל ומהגוי, תו לא נשאר יותר בני אדם שיזהיר עליהם שלא לגזול, וצ"ב.

וחשבתי דאולי כוונת המדרש "גוי" היינו בן נח המקיים ושומר שבע מצוות, ומה שאמר "ואפילו מכל בני אדם", הכוונה גוי שאינו שומר שבע מצוות, וכמבואר בדברי הרמב"ם ז"ל הלכות מלכים (פ"י ה"י) שיש חילוק בין בן נח המקיים מצוותיו לבין גוי, ועיין בפירוש הרדב"ז על הרמב"ם שם, ולגאון האדר"ת ז"ל בספרו תשובה מיראה שם, ובספר צפנת פענח על הרמב"ם הלכות מתנות עניים (פ"ז ה"ז), והיינו נמי דנקט ואמר המדרש "אפילו", ועיין.

ויצאתי לעיין במדרש תנא דבי אליהו רבה, ומצאתי הדברים שם (פכ"ח דרע"ט ע"ב) אבל הנוסח שונה: "מכאן אמרו שירחיק אדם את עצמו מן הגזל, בין מישראל ובין מהגויים", ותו לא, וכן הוא בנוסחה הישנה שהדפיס בעל זיקוקין דנורא שם, ולפי נוסח זה אתי שפיר, ונעלם ממני מהיכן הנוסח שהעתיק רבינו החפץ חיים ז"ל ומה מקורו, וצ"ב.

ועיינתי בנוסח מדרש תנא דבי אליהו, הנדפס על פי כתבי יד, וראיתי שם (פכ"ו דף ק"מ) שכך הגירסה: "מיכן אמרו, ירחיק אדם עצמו מן הגזל מישראל, ומן הגוי, ואפילו מכל אדם שבשוק, שהגונב לגוי לסוף שהוא גונב לישראל, והגוזל לגוי לסוף שהוא גוזל לישראל, נשבע לגוי לסוף שהוא נשבע לישראל, מכחש לגוי לסוף מכחש על ישראל, שופך דמים לגוי לסוף שהוא שופך דמים לישראל, ולא נתנה תורה על מנת כן אלא כדי לקדש שמו הגדול, ושמתי בהם אות ושלחתי

גזל

לשון בנים, וכן הוא אומר בספר עמוס (ד' ב') ונשא אתכם בצנות ואחריתכם בסירות דוגה, ותרגם יונתן ובניכון ובנתיכון בדוגית ציידין, וכן הוא בפירוש רש"י וראב"ע ורד"ק עמוס שם שאחרית היינו הבנים ע"ש.

ובספר תהלים (ק"ט י"ג): "אל יהי חונן ליתומיו, יהי אחריתו להכרית, בדור אחר ימח שמם", ופירש הרד"ק ז"ל: "יהי אחריתו להכרית, פירוש, בניו. וכן, ואחריתם בחרב אהרוג בעמוס (ט' א'), וכן ולא לאחריתו בדניאל (י"א ד'), ויהיה להכרית, שלא ישאר ממנו זכר". ואחריו פירש כן במצודות שם.

והיינו כדכתב הגאון אדמו"ר מהרצ"א מדינוב ז"ל בספרו אגרא דפרקא (אות קכ"ו): "אמר כבוד אדמו"ר הרב הקדוש מה"ר מנחם מענדל על מה שהוא מן התימה, שאנחנו רואין כמה פעמים הילדים בקטנותם הולכים לבית רבם, ומתמידים בלימוד תורתם, ומתפללים בכוונה, ועונים אמן יהא שמיה רבה, ואמן, ומיישרים אורחותם, ואחר כך כשמתגדלים מתהפכים ח"ו במדות גרועות, ומבטלים התורה והתפילה וכיוצא, ומאין יתהווה זה, הרי התורה שלמדו בקטנותם והוא הבל שאין בו חטא [שבת קי"ט ב'], והיה מהראוי שתעמוד למשען להם ויוסיפו אומץ בנפשותם כי מצוה גוררת מצוה.

ואמר הוא ז"ל שהוא על שאבותם האכילו אותם ממון גזל, שסיגלו על ידי משא ומתן שאינו באמונה ונתפטמו באיסורים, ושב להם לבשר מבשרם ועל ידי זה נולדים להם תאות ומדות גרועות, והביא לראיה מזפק העוף על שנהנה מן הגזל לא נתקרב לגבי המזבח כי לא לרצון יהיה, והגם שהעוף לא נצטוה הנה

ירמיה (י"ז י"א): "קורא דגר ולא ילד עושה עושר ולא במשפט - בחצי ימיו יעזבנו, ובאחריתו יהיה נבל".

ובתרגום יונתן תרגם: "הא כקוראה דמכנש בעין דלא דיליה, ומשחין אפרוחין דבתרוהי לא יהכון, כן כל גבר רשיע דקני נכסין דלא בדינא, בפלגות יומהי שביק להון, ובסופיה מתקרי רשיעאי", ועיין פירוש רש"י ז"ל.

וזו לשון הרד"ק ז"ל שם: "קורא דגר, לפי שאמר לתת לאיש כדרכיו, אמר אל תתמה על הרשע שהוא מצליח בנכסים, איך לא יתן לו האל כדרכיו, כי תדע כי הרשע שאין עשרו במשפט, לא יעמוד לו אלא יצא מידו בחצי ימיו, והמשילו לקורא והוא עוף שקוראין בלע"ז פרני"ז, והוא רובץ על ביצי עוף אחר ומחמם אותם, והביצים ההם לכשיבקעו ויצאו האפרוחים, לא יהיו כמו בניו שילכו אחריו, אלא יעזבוהו ולא יכירוהו, אלא אחרי מי שהיא להם אם, גם כן הרשע שעשה עושר ולא במשפט בחצי ימיו יעזבנו, או ימות הוא ויעזוב עשרו לאחרים ולא ישרים ימיו עם העושר שעשה, ויהיה נבל באחריתו, כלומר נופל מת טרם זמנו, או יאבד העושר מידי בחצי ימיו, ויהיה נבל ופחות באחריתו, וכן תרגם יונתן זה הפסוק עיין שם.

ואם היתה לנו רשות לפרש, הייתי אומר בס"ד שפירוש "ובאחריתו" יהיה נבל, באחריתו אין פירושו בסופו כדתרגם יונתן כנ"ל, אלא אחריתו הכוונה "בניו" שנקראים אחריתו, וכדפירש רש"י ז"ל בספר דניאל (י"א ד'): "לאחריתו, ולא תבוא הממשלה לבניו אלא לבני משפחתו, אחריתו אינו נופל אלא על

ונראה לענ"ד שיש לתקן במדרש כאן עם שכן העתיק גם בילקוט שמעוני ירמיה פרק י"ז, קצה אות, ובמקום ואוכלין אותו, צריך לומר אותן, דהיינו הכנפיים של הקורא, כי אם אוכלין אותו ממש, למה לי החיה והשרץ שיאכלו לקורא, והרי כבר האפרוחים אכלוהו לקורא. [ובחיבורי תורת יעקב (סימן קע"ט אות א') הראיתי והבאתי בס"ד דוגמאות הרבה לזה שנתחלפו אות ו' ואות י', ובגליון הוספנו עוד ועוד בס"ד. ועיין בחיבורי הנכחי לקמן ערך ספר תורה].

ודע שאין לדקדק שאנחנו מפרשים "באחריתו" דהיינו בנים כדפירש רש"י ז"ל בספר דניאל הנ"ל, שהרי בקרא שהביא מעמוס כתוב ואחריתו, ויש לחלק בין "ב"אחריתו לבין אחריתו - דליתא, שהרי רש"י ז"ל מפרש קרא דדניאל שהכוונה בנים ושם כתוב לאחריתו ולא אחריתו, ושמע מינה דלא שנא ודוק.

ובענין זה דאחרית הכוונה בניו, כתב לי בזה בני נבון ויקר רבי עמנואל שליט"א, והנני קובע הדברים כאן.

לפי מה שהביא אמה"ג שליט"א שאחריתו היינו בניו וזרעו כנ"ל, יומתק מאד הפסוק בספר במדבר (כ"ד כ'): "ראשית גוים עמלק ואחריתו עדי אובד", ופירש רש"י ז"ל: "ואחריתו ליאבד בידם, שנאמר תמחה את זכר עמלק", ולכאורה מדבריו ז"ל משמע שאחריתו היינו סופו, אבל לפי האמור יש לומר ואחריתו עדי אובד שלא ישאר ממנו שום זרע וימחה כולו [ואולי אפשר להעמיס זה גם בדברי רש"י].

ועם האמור יתכן לפרש כן גם הפסוק בספר דברים (ל"ב כ"ט): "לו חכמו ישכילו זאת יבינו לאחריתם", דפירוש יבינו לאחריתם,

הש"י שונא החמס עכ"ד", ועוד שם באגרא דפרקא (אות פ"ב), ובספרו מגיד תעלומה ברכות ל"ב א') ובשאר מקומות, ועיין בזה בחיבורי וזאת ליהודה (סימן כ"ו) עיין שם, ועוד הארכתי בזה בחיבורי שנות חיים בס"ד.

וזהו שאמר הפסוק עושה עושר ולא במשפט על ידי גזל ושאר איסורי הממון, בחצי ימיו יעזבנו, ובאחריתו היינו בניו יהיה נבל כנ"ל רח"ל, וזה ממש מתאים לרישא דקרא למשל עם הקורא שדוגר על ביצים שאינם שלו שבניו נוטשים אותו, דוק והבן.

ובמדרש תנחומא (פרשת כי תצא ס"ב): "קורא דגר ולא ילד עושה עושר ולא במשפט וגו', מה כתיב אחריו כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו, מה ענין זה לזה מי שהוא אומר קורא דגר שהוא אומר כסא כבוד, ללמדך שהקורא הזה מביא ביצים אחרים משאר עופות ויושב עליהם עד שיוצאין מקליפיהן, ויצאו אפרוחים והן עולין אחריו, ומורטין את כנפיו ואוכלין אותו, וכשהוא רוצה לפרוח אינו יכול, שנמרטו כנפיו מצא אותו חיה או שרץ אוכלו, מי גרם לו על שגזל ביצים שאינו שלו, כך יהיו הגויים ומואבים ועמונים שפשטו ידיהם בכסא כבודו, והחריבו מקדשו ושרפו היכלו, והגלו את ישראל, הקב"ה יאבד את זכרם מענין שנאמר לכן חי אני נאם ה' צבאות אלהי ישראל כי מואב כסדום תהיה וגו'".

ולדברינו בס"ד יש לפרש אומרים "הקב"ה יאבד זכרם", היינו צאצאיהם, כמו בעמלק מחה אמחה את זכר עמלק, ויש לסמוך זאת בסיפא דקרא ובאחריתו יהיה נבל ודוק. [דברי התנחומא "מצא אותו חיה או שרץ אוכלו", נלע"ד שדרש כן מ"ובאחריתו יהיה נבל", נבל לשון נבילה, שימיתוהו ויאכלוהו. עמנואל].

חמרים, דגורין דגורין. ולא ילד, שנוטל הביצים מן העופות ואינן שלו ולא ילדן ומחמם עליהם כסבור שיצאו האפרוחים ממינו, לאחר כך האפרוחים יוצאין ממין העופות שהטילו אותן הביצים, ואחר שגדלין פורחים והולכים להם למינם, וישאר הקורא לבדו אחר שטרח וחימם וגידל. כך העושה עושר לא במשפט, אלא מן הגזל ומן החמס, בחצי ימיו יעזבנו לאחרים וסופו להיות נבל, ר"ל עני. ובשעת פטירתו של אדם אין מלוין אותו לא כסף ולא זהב, אלא תשובה ומעשים טובים" עכ"ל.

ולדברי הרב מנורת המאור ז"ל נמצינו נשכרים טובא, חדא דפירוש דגר אינו לשון דגירה ישיבה על בצים כפשטו, אלא מלשון חמרים חמרים דהיינו ערמות ערמות והינו דגורין דקאמר, והוא לשון ארמי, ויש להתיישב עם ההיא דחולין (ק"מ א') אתיא דגירה דגירה, ולא עיינתי עכשיו.

ותו לפי הסברו של הרב מנורת המאור ז"ל, מאוד ימתק משל דירמיה הנביא ע"ה, שכמו הקורא שסבור שאם יגזול משל אחרים יתרבה אצלו ויצאו ויתוספו לו וולדות, ובסוף עוזבים אותו ונוטשים אותו, כך העושה עושר בלא משפט שסובר שיתרבה הונו, ובסוף נחסר ונאבד בענין רע ומתעשר ואין כל רח"ל, וכדכתב נמי במנורת המאור שם, ודוק בה.

כלומר ילמדו גם את בניהם, יבינו את בניהם כנ"ל.

ובספר משלי (כ"ט כ"א): "מפנק מנוער עבדו ואחריתו יהיה מנון", להאמור יתפרש מפנק מנוער - מי שמפנק בנו מנעוריו ומקטנותו, עבדו - האב נהיה עבד לבנו, ואז אחריתו - היינו בנו הנ"ל, יהיה מנון - יהיה השליט. ועיין בפירוש רש"י ז"ל שם: "מנון שליט, וכן לפני שמש ינון שמו (תהלים ע"ב), וכן כל נין שבמקרא שהננין קם תחת אביו לשלוט בנכסיו". [מה שפירש רש"י "מפנק מנוער עבדו - יצר הרע", אין סותר למה שאמר שלמה עצמו בקהלת "מלך זקן וכסיל", כי מעיקרא האדם צריך להיות מלך ויצרו העבד, אבל אם מפנקו, ממילא היצר העבד נהיה מנון ושליט, ועל זה אמר שלמה מלך זקן].

עוד הראה לי בני הי"ו דברי רבינו ישראל אלנקוה ז"ל הי"ד בספרו מנורת המאור (פרק התשובה דף קי"ט): "למי אוי למי אבוי, למי שעזב ממון הרבה ליורשיו ומוליך עמו עניות הרבה לקבר. ומי הוא זה, הכונס ממון שלא כדין, ועליו הכתוב אומר, קורא דגר ולא ילד עושה עושר ולא במשפט בחצי ימיו יעזבנו ואחריתו יהיה נבל. פירוש קורא הוא ממין העופות, והוא גזול את העופות ונוטל ביציהם ועושה אותן חמרים, כדמתרגמין חמרים

חידושי סוגיות

(יבמות ע"ב א, ע"ה ב')

א. בענין יומא דעיבא

[מנוחת שלום חי"ב ס' נב]

בזה בספרו שו"ת תפארת צבי (סימן צ"א), ועיין לגאון חיד"א ז"ל שו"ת חיים שאל ח"א (סימן נ"ט) ולגאון רבי יוסף ענגיל ז"ל בספרו שו"ת בן פורת ח"ב (סימן י"א) ודוק.

יומא (כ"ח סע"ב): "אמר רב פפא שמע מינה יומא דעיבא כוליה שמשא. למאי נפקא מינה לשטחי עורות, אי נמי לכדרש רבא אשה לא תלוש לא בחמה ולא בחמי חמה".

ואין לשאול מדוע לא אמרו נפקא מינה למילה שלא ימולו הבן ביומא דעיבא כדאמר רב פפא עצמו ביבמות וכו', והא עדיפא מהך נפקותא דשטחי עורות דהם למקצת מן המקצת דבני ישראל, ואילו מילה שכיחא טובא בכל יומא ויומא.

דהכא קא משמע לן דיומא דעיבא כוליה **שמשא**, ובפרט זה ועל פרט זה "דכוליה שמשא" בעי ומהדר תלמודא למאי נפקא מינה, ולא על פרט זה **דיומא דעיבא**, דלזה יש נפקותא דמילה, אי נמי לתפילה, כאומרם בברכות (ל"ב ב') רבא לא גזר תעניתא ביומא דעיבא משום שנאמר סכותה בענן לך מעבור תפילה" וז"ב ודוק.

וראה נא פלא דביומא דעיבא אין עושים מילה [דא ברית המעור], ואין מתקבלת תפילה [דא ברית הלשון] והבן היטב. [ועיין בחיבורי הנכחי לקמן (סימן פ) ודוק היטב].

עוד אכתוב דנתעוררתי בס"ד ושמתי לב דהאמורא רב פפא מצינו לו מדבר

יבמות (ע"ב רע"א): "תניא כל אותן ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר, לא נשבה להם רוח צפונית. מאי טעמא איבעית אימא משום דנזופים הוו, ואי בעית אימא דלא נבדור ענני כבוד. אמר רב פפא הלכך יומא דעיבא ויומא דשותא, לא מהלינן ביה ולא מסוכרינן ביה, והאידנא דדשו בה רבים שומר פתאים ה'".

ופירש רש"י ז"ל: "רוח צפונית, נוחה לא חמה ולא צוננת וחמה זורחת: לא נשבה להם רוח צפונית, ביום, ולא זרחה חמה עליהם: איבעית אימא משום דנזופים היו, ממעשה העגל, ולא היו ראויין לאור נוגה: ואיבעית אימא, משום הכי לא נשבה כי היכי דלא ניבדור ענני כבוד, שהיו מקיפין, ולא היתה חמה יכולה ליכנס: יומא דעיבא, יום המעונן: יומא דשותא, שרוח דרומית מנשבת והיא קשה מכל הרוחות". ועיין גם בחידושי הריטב"א ז"ל שם ובדברי הרב המהדיר ז"ל.

וכתב הגאון אדמו"ר רבי צדוק הכהן זצ"ל מלובלין בספר הזכרונות (פרשת לך לך מצות עשה ב' פרק א'): "יומא דעיבא לא מהלינן ביה והאידנא דרשו ביה רבים שומר פתאים ה', ועיין בתרומת הדשן (סימן רי"א) כתב צ"ע למימר האי טעם דשומר פתאים ה' לתלמיד חכם שיודע ומכיר. ונראה לי דהכא ודאי אף תלמיד חכם אין רשאי שלא למול ביומא דעיבא ולאחר מצות מילה" ע"ש, ועיין לו עוד

ז"ל יבמות שם.

עירובין (ס"ה א'): "מר עוקבא ביומא דשותא לא הוי נפיק לבי דינא", ופירש רש"י ז"ל: "יומא דשותא רוח דרומית מנשבת בו בחזקה", וכן פירש הרב המאירי ז"ל, אבל לרבינו חננאל ז"ל שם מצאתי שפירש: "יומא דשותא יום עבים", ומההיא דיבמות ושבת (ל"ב א') הנ"ל יוצא דלכאורה פירוש רבינו חננאל ז"ל, צ"ב. [ועיין בספר הערוך (ערך איסתנא), והגר"א ז"ל בספרו אדרת אליהו (פרשת האזינו) כתב שטעות נפלה בדבריו, ועיין בספר ערוך השלם שם (דף ר"ה) ע"ש].

והוא גם מוכרח מגוף הסוגיא דעירובין שם, שכנגד "יומא דשותא" העמידו את "יומא דאיסתנא" דהיינו יום שנושבת בו רוח צפונית, ולפירוש רש"י ז"ל מוכן היטב, ולרבינו חננאל ז"ל הדבר צ"ב ועיין.

ב. בענין לא יבוא פצוע דכא בקהל ה'

[הדר יעקב ח"ה סי' נג]

מוחו. שאינו מוליד, תולדות האיש מן המוח היא באה שגיד הנשה של ירך וגיד הגוייה כולן מחוברין לחוט השדרה שהוא מתפצל ויוצא מחמת השדרה ונעשה גיד אצל ירכיים ונכנס לתוכו".

ומפורש שכל שנתמזז מוח האדם [ר"ל נתרוקן מקצת כדפירש רש"י שם] אינו מוליד וכדאסברה ניהלן רש"י ז"ל.

יבמות (ע"ה ב'): "אמר ליה ההוא מרבנן לרבא ממאי דהאי פצוע דכא באותו מקום, אימא מראשו, אמר ליה מדלא מנה ביה דורות שמע מינה באותו מקום".

בתלמוד בענין **עיבא**, כמו כאן ביבמות בענין יומא דעיבא דאין מלין בו, ובמסכת יומא דיומא דעיבא כוליה שמשא וכנ"ל, ועוד במסכת תענית (ט' ב') מאי פורחות אמר רב פפא עיבא קלישא תותי עיבא סמיכתא, ובמסכת בבא בתרא (ע"ה ב') אמר רב פפא שמע מינה האי עיבא תלתא פרסי מידלי ע"ש, ובמסכת תענית (ו' ב') וחסדכם כענן בקר וגו' אמר ליה רב פפא לאבבי והא אמרי אינשי במפתח כבי מיטרא בר חמרא מוך שקך וגני, לא קשיא הא דקטיר בעיבא הא דקטיר בענני, ודוק.

והנה מבואר בהדיא בסוגיא דיבמות דתרי מילי יש, הראשון "יומא דעיבא" דהיינו יום המעונן, ויש "יומא דשותא", דהיינו שרות דרומית הקשה מנשבת, וכן פירש רש"י ז"ל בשבת (ל"ב א' וקט"ז ב'), וכן פירש הרב המאירי

דברים (כ"ג ב'): "לא יבא פצוע דכא וכרות שפכה בקהל ה'".

ופירש רש"י ז"ל: "פצוע דכא, שנפצעו או שנדכאו ביצים שלו. וכרות שפכה, שנכרת הגיד ושוב אינו יורה קילוח זרע אלא שופך ושותת ואינו מוליד".

חולין (מ"ה ב'): "לוי הוה יתיב בי מסותא, חזייא לההוא גברא דטרייה לרישיה [נפל במרחץ והכה ראשו בקרקע ונתנדנד מוחו - ערוך], אמר נתמזזו ראשיה דדין, לאו דלא חי. אמר אבבי לא לומר שאינו מוליד".

ופירש רש"י ז"ל: "נתמזזו מוחיה דדין, דואג היה עליו ואומר אוי לו לזה שנתמזזו

ב"גילוי" שיכולים לראות, כמו גבי מומין שצריכין מומין בגלוי ואם יהיה ניקב המח לא נוכל לראות, וקשה לומר שהראש יהיה נתמסס ונתפח כל כך עד שנראה נקב שבמוח" עכ"ל.

והנה ספר "דברי לוי", לא ראיתי ולא שמעתי מימי, ואיני יודע מי מחברו גם ברוך יהיה, מכל מקום התירין נראה לי דחוק, ועוד בה מצאתי בס"ד בספר הלכות גדולות (הלכות מיאון דף שנ"א): "וממאי דהאי פצוע דכא שנפצעו ביצים שלו הוא, מכדי לא יבא פצוע דכא סתמא כתיב ולא יבא פצוע בביצים לא כתיב, אימא אפילו איפצע מוחיה, אמרי היינו דאמר ליה ההוא מרבנן לרבא ממאי דהאי פצוע דכא נפצעו ביצים שלו הוא, דילמא דאיפצע מוחיה, אמר ליה מסתברא הואיל ובכולהו נחית לדרי וקא מזהר עילוי בניהו דפסילי, והאי פצוע דכא לא קא מדכר דפסיל שמע מינה פצוע בדוכתא דמוליד הוא" עכ"ל הרי שהזכיר להדיא "מוח" ודוק היטב. וצע"ע.

עבשיו בשעת ההדפסה מצאתי לגאון מהרש"ם ז"ל בהגהותיו למסכת יבמות (שם) שהרגיש בשאלתי זו תלי"ת, ועיין מה שציין בזה, וכעת אין הפנאי מרשה לעיין עוד בזה ואי"ה נחזור לעיין בה בל"נ.

ופירש רש"י ז"ל: "מדלא מנה ביה דורות שמע מינה, מדלא כתיבא ביה [בפצוע דכא] עד דור שלישי או דור עשירי כמו שנאמר במזמור ועמוני מואבי ומצרי שמע מינה משום דלאו בר אולודי הוא". [כלומר ופצוע דכא היינו שנפצעו כלי ההולדה שלו].

וקשיא לי שהרי לפי המבואר בסוגיא בחולין יוצא שגם אם נפגע בראשו כההוא דטרייה רישיה תו אינו מוליד, ולפי זה הדרא שאלת ההוא מרבנן לרבא "אימא מראשו", שהרי כאשר נפצע ראשו גם כן אינו מוליד, וצ"ע.

וחכם אחד שליט"א ידידי נפשי העתיק לי מספר "מטעמי אשר" על התלמוד (דף ע"ג) שהביא קושיא זו שהקשתי לעיל, מספר "דברי לוי" וכה תירץ שם: יש לחלק בין ראש למוח, שרק אם נתמוזמו המוח אינו מוליד, אבל פצוע בראש אכן כן מוליד, מפני שטרפות המוח שיעורו במשהו וטרפות הגלגלת היא ברובא.

ומה שהתלמוד ביבמות שואל "אימא מראשו הכוונה, גולגלת, וכן יכול להוליד ומתירין מדלא מנה בהו דורות.

ואין לומר דלפי זה היה לההוא מרבנן לשאול "ואימא ממוחא", כי לשון פצוע משמע